

Malmö högskola

Fakulteten för

Lärande och samhälle

Examensarbete

15 högskolepoäng

Muslimsk verklighet utanför läroboken

Fem shiitiska kvinnors muslimska tro och två läroböckers
beskrivning av islam

*Reality of Muslims outside the textbook - Five Shiite Muslim women's
faith and two textbooks description of Islam.*

Johannes

Adrian

Lärarytelse 90hp

2012-11-19

Examinator: Nils Andersson

Handledare: Karin Embro Larsson

Förord

Jag vill i detta förord främst tacka de personer som varit en hjälp under arbetets gång. Närmast till hands ligger de fem kvinnor jag fick möjlighet att träffa och intervjuva den 12 oktober. Jag är tacksam för öppenheten och er generositet att dela med er av den berättelse och de perspektiv ni bär på. Tack till den lärare som också hjälpte mig med kontakten och som ordnade med det praktiska kring intervjun. Tack också alla andra personer och föreningar inom islam som har hjälpt till med kontakter och svarat på frågor som jag har skickat och undrat över. Jonas Otterbeck som tog sig tid för mina frågor och funderingar vill jag också tacka. Tack Mats Bergenhorn som var den förste att handleda mig när jag gav mig på arbetet och som trodde på ämnet. Sen vill jag tacka Bonniers förlag (SamonaUtbildning) och Gleerups förlag för tips och hjälp kring läroböcker och för de böcker ni skickade. Karin Embro Larsson är också verkligen värd ett omnämnande. Tack för de goda, provocerande frågorna, för hjälp och tips och för din uppmuntran. Tack Samuel Nygren för att du distribuerade en dator i rätt tid. Det underlättade mycket. Tack Anna Gran för hjälp med att avsätta tid, det betydde mycket för mig. Tack käraste CM och Bessi för stöd, tröst och uppmuntran. Inte bara för det här arbetet utan för allt. Jag vill också tacka Henrik för uppmuntran, glädje och den stora storyn. Martina! Tack för allt, tack för konserten, för hjälpen i våras och för att du har velat lyssna i höst. Det är jag väldigt glad över. Tack även alla ni andra som jag inte nämner men som har varit en del i detta.

I ett gammalt barnprogram som hette Ture Sventon fanns det en karaktär som ständigt hävdade att det alltid fanns en naturlig förklaring. Så tror jag även att det är bland oss människor. Det finns en naturlig förklaring till varför vi gör saker och ting och dessutom på ett visst sätt, varför vi lever som vi gör och säger som vi gör. Det är denna naturliga förklaring jag vill komma åt och jag tror att vi kan nå den genom att mötas som människor. Okunskap kan så lätt leda till rädsla, oro och till och med hat och förakt. Det finns för många exempel på det i historien och jag tror att mycket lidande hade sparats bara vi kunde lära oss att prata innan vi handlar. Jag vill lära mig förstå andra så att jag varken bli rädd för eller arg på den som inte är precis som jag.

Sammanfattning

Utifrån rådande samhällsklimat vill den här studien ge ett bidrag till studiet av svensk islam och gymnasieskolans religionslärobok. Dessa två delar läggs sida vid sida för att fördjupa förståelsen om muslimer idag samt om lärobokens innehåll. De frågeställningar som ställs lyder:

- Hur beskrivs islam av shiarepresentanter jämfört med två religionsläroböcker? Vad skiljer, vad är gemensamt och vad ger det för konsekvenser?
- På vilket sätt presenterar religionsläroböckerna muslimer i allmänhet och representanter för shiaislam i synnerhet?

I inledningskapitlet beskrivs skolans ämnesplan, läroplan samt läroboken. De olika teorier som förs fram är främst essentialistisk förståelsehorisont förklarad av Gilhus och Mikaelsson (2003) och emic och eticsbegreppet. Båda teorierna kan vara en hjälp till att förstå religion från ett religiöst inifrånperspektiv. Metoden i studien var en gruppintervju med fem yngre shiamuslimska kvinnor som läste religionskunskap på folkhögskola. De läroböcker som granskades var *en Mosaik* (Bonniers) och *Relief Livsvägar* (Gleerups).

Resultatet mynnade ut i att en del av det som läroboksförfattarna skriver och som informanterna beskrev var gemensamt. Men att det fanns information som enbart boken tog upp och som för informanterna utelämnade av olika anledningar. Men framförallt visade det sig att informanterna förklarade de centrala muslimska innehållet på ett djupare och personliga sätt än böckerna. Informanterna ville nyansera bilden av islam och dela med sig av det positiva av sin tro och sitt liv. Deras information kompletterar skolans undervisning och fördjupar förståelsen av islam.

Nyckelord: Islam, lärobok, religionskunskap, ämnesplan.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Introduktion	7
1.2 Bakgrund	8
1.2.1 Ämnesplanen i religionskunskap 1	8
1.2.2 Lärobokens bakgrund	9
1.2.3 Läroplanen – Skolans grundläggande värden och uppdrag.....	10
2 Syfte och frågeställningar	12
3 Litteraturgenomgång	13
3.1 Skolboks-islam av Kjell Härenstam	13
3.2.1 Vad kan man egentligen begära? av Jonas Otterbeck	15
3.2.2 Muslimsk identitet – Otterbeck, Ouis och Roald och Larsson.....	16
3.3 Teori	19
3.4 Religionsforskning	21
3.5 Sunni vs. shia.....	22
4 Metod och genomförande	24
4.1 Läroböckerna	24
4.2 Intervjun	24
4.2.1 Informanterna och förberedelser	24
4.2.2 Intervjuguiden	25
4.2.3 Genomförandet - intervjun	26
5 Resultat, analys och teoretisk tolkning	28
5.1.1 Allah – Guds bilden.....	28
5.1.2 Identitet – Vem är muslim?	29
5.1.3 Att leva som muslim	30
5.1.4 Vi och dom	31
5.1.5 Kvinnosyn	32
5.1.6 Shia och sunni	33
5.1.7 Bilderna	34

5.2 Tolkning	34
5.2.1 Allah – Gudsbilden.....	34
5.2.2 Identitet – vem är muslim?	35
5.2.3 Att leva som muslim	35
5.2.4 Vi och dom.....	36
5.2.5 Kvinnosyn	36
5.2.6 Shia och sunni	37
6 Slutsats och diskussion.....	38
6.1 Diskussion	38
6.2 Slutsatser	39
6.3 Metoddiskussion	40
6.4 Konsekvenser för yrkesrollen	41
6.5 Framtida forskning och uppföljning	42
7 Referenser	44
Bilaga 1. En Mosaik: Innehållsöversikt.....	46
Bilaga 2. Relief – Livsvägar: Innehållsöversikt	47
Bilaga 3. Ämneskategorier – Till informanterna	49
Bilaga 4. Intervjuguide	50
Bilaga 5. Utförlig redovisning av informanternas svar.....	51

1. Inledning

1.1 Introduktion

Som en betydande minoritetsgrupp i Sverige sker det kanske att muslimer inte alltid får föra sin egen talan. Eller att någon enskild muslimsk grupp får representera den stora massan. Den här studien vill möta unga representanter för shiaislam för att få reda på vad de säger om sig själva, sin religion och sin tro. Deras berättelse kommer sedan att jämföras med religionslärobokens beskrivning islam. Representanterna tillhör också en grupp som sällan är tongivande i debatten om islam.

Majoriteten av ungdomar idag genomför gymnasiet och läser där ämnet religionskunskap 1, som är ett kärnämne. Där möter de lärobokens återgivning av islam och andra religioner. Studien vill visa bredden av islam genom att ge en beskrivning av levande islam hos en muslimsk minoritetsgrupp. Det finns många grupper som inte hörs i den allmänna debatten och med tanke på de negativa uppfattningar som finns om islam i världen och i Sverige, bland annat återgett i Göran Larssons (2003) bok som beskrivs i kapitel tre, vill studien försöka ge en nyanserad och verklighetstrogen bild av islam. Religionsundervisningen i skolan är en arena där möjligheten till kunskapsförmedling om islam är stor. Därför är religionsläroboken det objekt som studen avser att granska.

Det saknas dessutom litteratur och personer som försvarar muslimer, som själva motsätter sig muslimsk extremism och militant islamism. Genom att tydliggöra och förklara hur islam kan levas kanske den ökade förståelsen av muslimer ge ett bättre samhälle med större respekt för varandra. För svenska muslimers skull och för skolans trovärdighet görs här en studie om islam och den svenska religionsläroboken.

Det är svårt att ange hur många muslimer som finns i Sverige, dels för att vi inte har religion eller åsiktsregistrering och dels för att definierandet av antalet som tillhör islam är svårt att göra. Jonas Otterbeck (2000) diskuterar detta och utifrån hans resonemang skulle vi kunna räkna med att det finns ca 400 000 som kommer från en muslimsk bakgrund. En rimlig uppskattning skulle kunna vara att ca 100 000 har kontakt med muslimska föreningar och på så sätt är praktiserande muslimer, vilket är ett begrepp som används i litteraturen men även i

detta arbete (Larsson, 2006). Det rör sig alltså om en inte obetydlig population, som bland annat i delar av Malmö, utgör en stor del av befolkningen.

Precis som inom de flesta religioner finns olika grupperingar och riktningar, så även inom islam. Shia och sunnimuslimer är de två stora grupperna varav shia är den mindre av de två.

Ämnet är motiverat utifrån ämnesplanens mål och delvis utifrån skolans uppgifter formulerade i läroplanens inledande avsnitt. Detta är styrdokument som skolan har satt upp och tillsammans med skollagen det som agerar ram för skolans verksamhet.

I många skolor, om inte de flesta, används en lärobok i religionskunskap och samtliga gymnasieprogram läser Religionskunskap 1, så det är av intresse att se vad som står i läroboken.

1.2 Bakgrund

1.2.1 Ämnesplanen i religionskunskap 1

Av skolans olika styrdokument är ämnesplanen det som läraren bör rätta sig efter i sina ämnesspecifika uppgifter som lärare. Ämnesplanen ger läraren ett innehåll som gör att han/hon inte kan undervisa om vad som helst och hur som helst. Det finns ett centralt innehåll som ska tas upp i kursen. I religionskunskap 1 ser det centrala innehållet ut på följande sätt:

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- *Kristendomen, de övriga världsreligionerna och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden.*
- *Olika människosyn och gudsuppfattningar inom och mellan religioner.*
- *Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet.*
- *Individens och grupperns identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel skriftliga källor, traditioner och historiska och nutida händelser.*
- *Olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap i den aktuella samhällsdebatten.*
- *Tolkning och analys av olika teorier och modeller inom normativ etik samt hur dessa kan tillämpas. Etiska och andra moraliska föreställningar om vad ett gott liv och ett gott samhälle kan vara.*
- *Analys av argument i etiska frågor med utgångspunkt i kristendomen, övriga världsreligioner, livsåskådningar och elevernas egna ställningstaganden.*

(Skolverket, 2011, s. 138)

Islam tillhör de fem stora världsreligionerna och är därför inräknad i kursen. Dessutom skall världsreligionernas uttryck i människors liv inte bara handla om hur det ser ut i en annan del av världen utan i Sverige. Innehållet i kursen skall studeras både som teologi men enligt ämnesplanen även hur religionen formar människor och individer identitet. Religion kan studeras både teologiskt och antropologiskt, vilket kommer att beröras i teoriavsnittet. Så ämnesplanen efterfrågar religioners aktuella och lokala roll på individplan men även för större grupper. Förutom det centrala innehållet ovan lyder delar av ämnets syfte på följande sätt:

Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald.

De ska ges möjlighet att reflektera över och analyserar människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och lev.

(Skolverket, 2011, s. 138)

Det handlar om att förstå människan och hur hon lever. Men även att föra in detta i samhälls- och historiska perspektiv för att öka förståelsen och kännedomen för olika trosuppfattningar, vilket är en del av kursen. Ämnets syfte handlar också om ett samhällsperspektiv i den mening att eleverna ska få beredskap att leva i det samhälle som är en mötesplats för olika människor och kulturer, vilket nämns i läroplanens första kapitel ”Grundläggande värden” (Skolverket, 2011). Ämnesplanen och läroplanen är en ram för läroboken och dess innehåll, vilket nästa stycke tar upp. Ämnesplanen vilar på läroplanen och skollagen och i denna dubbla ram befinner sig läroboken.

1.2.2 Lärobokens bakgrund

Läromedel av olika slag har funnits som ett statligt medel eller verktyg för att styra undervisningen. En uppgift läroboken har är att täcka det innehåll i respektive ämne som avses och att upprätthålla läroplanens värden och att den stämmer överens med undervisningsplanen eller nuvarande ämnesplanen (Skolverket, 2006b). I en rapport från skolinspektionen 2011 står det beskrivet om läraren, att han/hon är den som leder undervisningen och som har ansvaret för vilka läromedel som används och som gör kunskapsurvalet (Skolinspektionen, 2011).

Fram till början av 1990-talet hade staten ansvar för granskningen av läromedel genom Granskningen gjordes av Statens läromedelsnämnd och från 1938 fram till 60-talet fanns det en tydlig förteckning över vilka läroböcker som var tillåtna. I den vevan skedde det en förändring som gjorde det svårare att granska läroböcker. Läromedelsnämnden gick upp i Statens institut för läromedel (SIL) och fick från 1983 ansvar att registrera, informera, granska och framställa basläromedel, som det då kallades. De läromedel definierades då som det som förmedlar innehållet i gällande läroplan och därmed även ämnesplan. Begreppet hade vidgats till att gälla mer än bara böcker genom att kallas läromedel. Granskningen handlade om att se ifall böckerna fyllde kraven på objektivitet och var goda verktyg för kursens måluppfyllnad. Nu sker det inte längre en statlig översyn av läromedel utan det ligger på skolverkets utvärderingar, vilket sker med jämna mellanrum. (Skolverket, 2006b)

Marknaden för läromedel är nu fri på ett annat sätt än tidigare och läraren har stora möjligheter att välja läromedel utifrån sin profession. Staten har ansvar för ämnesplaner och att formulera målen men hur dessa uppnås av är överlämnat till kommunerna och de enskilda skolorna. Läraren har i och med detta givits ett större ansvar och frihet att genomföra undervisningen. Även om målen är det samma för alla så kommer undervisningen se olika ut, beroende på hur skolan och läraren har valt att använda läromedel och tolka ämnesplanerna lokalt. (Skolverket, 2006a)

1.2.3 Läroplanen – Skolans grundläggande värden och uppdrag.

I läroplanens inledning tas människolivets okränkbarhet upp tillsammans med individens frihet och integritet samt alla människors lika värde. Vidare finner vi uppdraget att ”främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse” (Skolverket, 2011, s. 5). Skolan ska aktivt motverka mobbning och nämner speciellt, kön, etnisk tillhörighet, religion, trosuppfattning, könsöverskridande identitet, ålder och funktionsnedsättning (Skolverket, 2011).

Religionsämnet fick inte ett objektivitetskrav förrän 1962, vilket Sven G. Hartman (2000) skriver och inte förrän läroplanen 1969 byter ämnet namnet från Kristendomskunskap till Religionskunskap. Numera har den nya läroplanen för gymnasiet med objektivitetskravet i samtliga ämnen.

Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana.

Undervisningen ska vara saklig och allsidig. När värderingar redovisas, ska det alltid klart framgå vem det är som står för dem. (Skolverket, 2011, s. 6)

Att ge möjlighet till goda personliga ställningstaganden kräver kanske som det nämnts att undervisningen är saklig, allsidig och att värderingar refereras. Även att innehållet stämmer med verkligheten, kanske låter som en självklarhet men det är till viss del vad den här studien handlar om. Att se ifall läroboken ger information som är förankrad i verkligheten.

2 Syfte och frågeställningar

Genom presentationen i inledning är intentionen att låta muslimer ge sin bild av islam och låta den bilden konfrontera två nya läroböcker i religionskunskap 1. Syftet är också att låta en minoritetsgrupp få sin röst hörd. Många grupper i samhället får inte den uppmärksamhet som kanske behövs för att de inte skall glömmas eller göras osynliga. Det kan ske mer eller mindre medvetet. Det kan även bli så att majoriteten får stå till svar för minoritetens åsikter. Syftet är att här låta en minoritet som inte brukar föra islams talan presenteras. Inte för att svara för islams bredd men för att se hur denna minoritetsgrupp talar om sin tro. De representerar sig själva och generella slutsatser om muslimer är därför vanskligt att dra av undersökningen. Det samma gäller andra läroböcker än de granskade.

Med bakgrund av det samhällsklimat vi har vill studien låta några shiamuslimer komma till tals för att få svara på frågan ifall de upplever att de och deras religion beskrivs på ett tillfredsställande sätt av läroböckerna. Det är främst ämnesplanen i religionskunskap 1 som står som ram för ämnets relevans för skolans verksamhet. De frågeställningar som ställs i studien lyder:

- Hur beskrivs islam av shiarepresentanter jämfört med två religionsläroböcker? Vad skiljer, vad är gemensamt och vad ger det för konsekvenser?
- På vilket sätt presenterar religionsläroböckerna muslimer och islam i allmänhet och representanter för shiaislam i synnerhet?

3 Litteraturgenomgång

Här följer en genomgång av nationell forskning i ämnet islam och läroboken. Det tas upp relativt tidig forskning av Kjell Härenstam (1993) men även senare forskning av honom själv samt docent och universitetslektor Jonas Otterbeck. Islamologerna Jan Hjärpe och Leif Stenberg finns med som teologiskt sakkunniga. Sedan följer svensk litteratur av värde som tar upp islam men även litteratur om teori och forskningsperspektiv inom religionsämnet.

I arbetet förekommer det en del begrepp som inte förklaras i sammanhanget. Här följer ett urval för att öka förståelsen av studien.

Sunni – Den dominerande riktningen inom islam. Ca 90 % tillhör Sunniislam.

Shia – Minoritetsriktningen. ca 10 % av muslimer är shiiter eller shiamuslimer.

Sunna – Avser Profetens exempel och är kopplat till praxis. Den heliga seden. Bör ej förväxlas med det vi kallar Sunni.

Hadither – Yttranden och utsagor av Muhammed samlade i särskilda verk.

Jihad – Betyder strävan. Båda stavningarna används i litteraturen och jag använder stavningen respektive författare använder.

(Hjärpe, 1992)

3.1 Skolboks-islam av Kjell Härenstam

I början av 1990-talet tog den islamiska vetenskapsakademien i Köln ett initiativ till att genomföra ett projekt om islambilden i läroböcker som mynnade ut i ”Islam in textbook”. Från Sverige medverkade universitetslektor Kjell Härenstam med doktorsavhandlingen *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionsvetenskap*. I sin avhandling gör han en analys av ett par olika centrala ämnen inom islamstudiet. De ämnen som behandlas ingående är gudsbilden, jihad och kvinnans ställning samt familjesituationen (Härenstam 1993). De analysredskap han använder sig av är litteratur om islam och islaminformation. Det går i denna analyslitteratur att finna en bredd bland författarnas islamidentitet, vilket motsvarar det spektra av islamtillhörighet som ofta förekommer i läroböckerna, som traditionalism- fundamentalism – modernism – sekularism. (Härenstam, 1993)

Studien lades fram 1993 och behandlar böcker från före 1962, tidsspannet 1962-1969 samt senare läroböcker 1969-1980. Läroböckerna som granskas är från samtliga stadier och Härenstam gör en kvalitativ undersökning där han redovisar resultatet ämne för ämne (Gud, Jihad och Kvinnan/Familjen). Härenstam låter studien vara jämförande och visar att det handlar om överensstämmelser eller bristande överensstämmelser mellan tre faktorer. ”a. De undersökta läromedlen. b. Den bild av islam som de muslimska författarna (analyslitteraturen) presenterar i de skrifter som anges i studien. c. De för respektive läroböcker gällande läroplanerna” (Härenstam, 1993, s. 261).

Som jag förstår Härenstam kan islamstudiet användas för egna syften och politiska ambitioner, vilket kan styra vilken information vi söker. Detta är ett problem i västvärldens kunskapsinhämtning om islam och ett tveksamt motivet bakom islamstudiet. Det rör också frågan om urval och representation av islam, vilket han även tar upp. Dels händer det att en stereotyp bild av islam till allmänheten förstärks och påverkats av politik och media, vilket i sin tur påverkar skolans läromedel (Härenstam, 1993).

När Härenstam sammanfattar sin studie beskriver han läroböckernas återgivning av Allah som en nyckfull, despotisk diktator, som predestinerar människans öde och därmed krymper människan till en närmast obetydlig varelse. Härenstam uppger det vara ett problem då den bilden går emot de gemensamma grundläggande värderingarna som läroplanen står för (Härenstam, 1993). Utifrån läroplanens uppmaning att skolan skall uppmuntra skilda uppfattningar men redovisa värderingarnas ursprung ser jag inte att problemet är så allvarligt (Skolverket, 2011, s. 6). Avsnittet om jihad och dess betydelse som ”heligt krig”, som förekom i flera läroböcker, går även det emot läroplanens grundläggande värden enligt Härenstam. Men på liknande sätt, vilket Härenstam föreslår kan där föras en öppen diskussion anående en sådan uppfattning. Trots att många läroböcker har en stereotyp och bristfällig bild av islam kan Härenstam (1993) ändå medge att det går att få tag på acceptabla läroböcker. Det han saknar i läroböckernas beskrivning av islam är att de ofta är otydliga och enkelspåriga. Problematiseringen som skulle behövas för att bredda förståelsen av islam saknas i böckerna och det gör att islam kan uppfattas som smal och enhetlig. Härenstam menar också att problemet inte bara ligger i att islambilden är felaktig utan kunskapssynen skapar för stora förenklingar i undervisningen och genom stora generaliseringar finns det en risk att eleverna får en förenklad bild av verkligheten. För att avsluta och kort sammanfatta citeras här slutet av hans avhandling: ”Verkligheten är betydligt mer komplicerad och dessutom föränderlig!” (Härenstam, 1993, s. 275)

Härenstam (1993) gör en tolkningskategorisering utifrån Hjärpe (1983) genom att benämna islamtolkare som traditionalister, fundamentalister, modernister och sekulära. Genom den här kategoriseringen är det svårt att se att det muslimska idealet skulle vara en enhetlig företeelse (Härenstam, 1993). Det verkar också vara Härenstams poäng att islam är mer komplext än vad media och en del muslimska grupper påstår. Det finns en bredd både i idealet och i praxis. Men allt bör kallas islam. Han låter Jan Hjärpe förklara det genom följande citat:

Kan man överhuvud tala om islam som ett samlande begrepp, är det meningsfullt? Är det något som kan bidra till bättre förståelse av skeendena i de muslimska länderna?

Svaret är ja. När de lärda teologerna i Deoband fördömer Mawlana Mawdudi och hans tolkning av islam, finns det något gemensamt mellan Mawdudi och hans motståndare: de förstår varandras utsagor. Vi skulle kunna betrakta islam som ett språkspel med egna regler, ett komplex, där olika termer, idéer, tankar och beteenden har sin innebörd, men en innebörd, som man inte kommer åt, om man bortser från helheten. Termerna, uttrycken, men också motsättningarna, är begripliga inom detta större komplex som är islams tankevärld. (Hjärpe, 1983, s. 25)

3.2.1 Vad kan man egentligen begära? av Jonas Otterbeck

Titeln syftar till en artikel av Jonas Otterbeck i en skrift som hette *Didaktikens forum*. Den handlar om religionsläroböckers beskrivning av islam och muslimer. Han går där igenom sju läroböcker från nittiotalet och gör, enligt honom själv, en kritisk bedömning av innehållet. Det är inte en forskningsstudie och inte en generell beskrivning av läroböcker utan en problematisering av islampresentationen i dessa böcker. Han kritiserar utifrån ett par olika delområden, som är intressanta i sammanhanget. Bland annat handlar det om enkla fel i texterna, en förvirrande struktur och utelämnande av information. Han kritiserar även den generella strukturen och det urval som görs. Dessutom finns det en överbetoning av islamism samtidigt som annan islam inte synliggörs tillfredsställande.

I de direkta felaktigheterna lyfter han särskilt fram genus och kvinnofrågan. Där beskrivningen av religionen utifrån kvinnans håll inte ges det utrymme, som det manliga. Otterbeck menar att det går att göra läroböckerna bättre och att det finns mycket som behöver rättas till. Men han skriver om lärobokens problematiska förutsättning på följande sätt:

- *Läroböcker har en form som kan vara svår att hantera.*
- *De ska försöka täcka många olika fält. Flera olika religioner och olika dimensioner av religioner*

- *De har begränsat med utrymme*
- *De ska förhålla sig till läromedlens konventioner och traditioner*
- *De ska förhålla sig till fördomar*
- *De ska följa olika lagar, planer och styrdokument*
- *De ska sälja på en marknad*

(Didaktikens forum, 2004, s. 59)

Eftersom islam inte är så enhetligt som det ibland framställs i läroböckerna menar han att det bör synliggöras vem som gör tolkningen. Det bör även resoneras kring vilket urval som gjorts och varför. Det finns annars en risk att hamna i beskrivningen av islamism, som minskar möjligheten för andra uttryck av islam, eller i orientalism, som i sin tur distanserar islam för läsaren. Han ifrågasätter om dikena skulle undanröjas genom att låta en muslim granska texten. I en lärobok tror han så var fallet men tycker inte att det är så enkelt att lösa.

Otterbeck menar dessutom att texterna ibland är så kompakt skrivna eller att det saknas information, vilket innebär att det inte är möjligt att förstå dem utan att ha en viss förkunskap i ämnet. "Texterna snarare mystifierar än klargör" skriver han. I likhet med Kjell Härenstam (1993) menar Otterbeck att lärobokstexterna om islam ofta baseras på ett tendentiöst urval, dvs. ett partiskt och vinklat urval, av information som ger en skev bild. Detta urval skapar ibland, enligt Otterbeck, ett särskiljande mellan "vi" och "dom", där "vi" framställs som förnuftiga och humana till skillnad från "dom" (Skolverket, 2006b, s. 12).

Det är ett allvarligt problem med läroböckerna bland annat för att Sverige lever med en stor muslimsk närvaro. I Malmö där Otterbeck själv har gjort en del av sina egna studier är en del muslimska elever kränkta av beskrivningen medan andra är förbryllade (Didaktikens forum, 2004).

3.2.2 Muslimsk identitet – Otterbeck, Ouis och Roald och Larsson

Jonas Otterbeck har även bidragit till frågan om identitet genom sin bok *Islam, muslimer och den svenska skolan* som är intressant ur identitetssynpunkt. Han problematiserar här mångfalden inom islam. Otterbeck är i *Islam, muslimer och den svenska skolan* (2000) klar över att det finns en mångfald inom islam. Muslimer är i Otterbecks bok en mångfald och en stor grupp som kan skilja sig i frågor om politiska intressen, nationalitet, muslimska inriktning och mer praktiska skillnader som hur de ser på barnuppfostran och skolgång.

Eftersom det finns så många olika grupper muslimer och att många har sin tolkning och förståelse av religionen är det enligt Otterbeck (2000) intressant att se hur islam levs av dem som tar fasta på de normer som finns islam. Den stora gruppen som inte tar fasta på normerna utan reducerar islam till en ”inre tro” är mindre intressant i sammanhanget enligt Otterbeck (2000). Att det däremot finns en stor grupp muslimer som inte är praktiserande men kanske troende skulle dela upp muslimer i tre delar utifrån boken. Den första gruppen skulle vara de muslimer som tar fasta på sin tro och där normerna ger konsekvenser för vardagslivet. Den andra gruppen skulle vara de som tror på dogmerna men där det normerande inte ger några större konsekvenser för livet och den tredje gruppen skulle vara den grupp som kulturellt sätt är muslimer men som inte är troende.

Han sammanfattar boken med att beskriva hur islam kan te sig enhetlig i en första anblick men vid en närmare studie blir det klart att religionen förändras och är mer mångfacetterad än vad allmänheten tror. Det som är intressant är att både muslimer och icke-muslimer beskriver allt som oftast islam som en enhetlig religion (Otterbeck, 2000). Otterbeck (2000) utgår ifrån att islamförståelsen hos muslimer är sociala konstruktioner beroende av en rad faktorer som t.ex. miljö, klass och ålder. Hans slutsats är att islam används och förstås på olika sätt av människor och därför problematiserar han tillhörigheten till islam.

Pernilla Ouis och Anne Sofie Roald, som är två svenska konvertiter skriver i sin bok *Muslimer i Sverige* (2003) att de vill visa hur svenska muslimer lever islam i sin vardag och mindre intresserade av en idealbild av islam. Det visar på en definition och tillhörigheten som grundar sig på den enskildes självuppfattning. Exemplifierat genom citatet:

Vi använder termen muslim för alla som anser sig själva vara muslimer, oavsett om de praktiserar alla de religiösa föreskrifter eller inte. (Ouis & Roald, 2003, s 13)

Utgångspunkten kan vara att definiera muslimer utifrån exempelvis lärofrågor eller som i Ouis och Roald studie ha en mer öppen syn på muslimer. Att utgå ifrån muslimska källor, som koranen, haditherna, tolkningar och imamutläggningar kan vara problematiskt ur definitionssynpunkt eftersom verkligheten är full av tolkningar och att olika sätt att förstå islam gör det svårt att definiera utifrån dogmer och lärofrågor. Boken beskriver att islam kan bli reducerat till något oföränderligt och enhetligt.

Islam är en produkt av sociala konstruktioner, och opererar som en viktig bärare av ”social mening” i vissa samhällen. (Ouis & Roald, 2003, s. 16)

Ouis och Roald (2003) kan uppfattas som att de menar att islam kan missförstås på två skilda sätt. Antingen blir beskrivningen av islam reducerat till något entydigt som inte tydliggör islams mångfald men det kan även blir otydlig vad islam är eftersom det i en del sammanhang saknas någon övergripande gemensam nämnare. De tar upp Jan Hjärpes beskrivning av islam med bilden av en korg där en del saker har tillkommit till under tidens gång och en del som har försvunnit. Däremot finns det en del i korgen som alltid har varit där och står för någon form av grundislam som är gemensam (Ouis & Roald, 2003).

En slutsats i boken verkar vara att muslimer utsätts för en stereotyp mediabeskrivning som inte tar hänsyn till mångfalden eller för den skull svårigheten att sammanfatta människor med olika bakgrund och tolkningar som en enda grupp; nämligen som muslimer. De fortsätter med att beskrivningen av muslimer ofta sker i relation till någon annan, en så kallad kolonial syn. Det ska tilläggas att Ouis och Roald (2003) har gjort sin studie på svenska muslimer. De vill också visa att kunskapen om islam ofta utgår ifrån ett globalt perspektiv där de stora grupperingarna inom islam är sunni- och shiamuslimer men verkligheten är mer komplex än så. Det finns traditionalister inom alla islams riktningar men de säger ändå att de flesta muslimer tillhör någon modern variant av islam. Frågan om identitet handlar inte så mycket om hur personer ser på skrifterna i första hand utan hur de väljer att leva sina liv (Ouis & Roald, 2003).

Alla muslimer är inte starkt praktiserande även om sekulära, icke-praktiserande muslimer i Sverige skulle vara mer religiösa än sekulärt kristna svenskar. Av de muslimer som inte är praktiserande skulle ytterst få klassificera sig som ateister eller icke-troende. Trots en mångfald inom islam finns det olika vattendelare för en del muslimer för vem som räknas som muslim. En av dem är bönen (Salat), som enligt profeten skiljer en troende från en icke-troende. Fastan under Ramadan är också ett tydligt ställningstagande för den muslimska tron och det ses som en god strävan att göra (Ouis & Roald, 2003).

Göran Larsson, som gjorde en studie, *Muslimer i Sverige ett år efter 11 september 2001* (2003), gör en del intressanta iakttagelser av medias skildringar efter terrordådet 11 september 2001. Informanterna menar sig vara skeptiska till medias beskrivningar av islam och muslimer just för att de inte känner igen sig i beskrivningen. Dessutom tog många muslimer avstånd från de terrordåd som genomfördes i Förenta staterna 2001. Larsson skriver i slutet av sin bok att "tiden efter den 11 september har också på ett tydligt sätt illustrerat hur splittrad den muslimska världen är" (Larsson, 2003, s. 59). Ett annat problem som han för fram är

vilka muslimer som får representera islam i debatten och i media och om det är en rättvis representation. Den största delen av svenska muslimer räknas som sekulära men de som kommer till tals i media är i hög grad praktiserande muslimer (Larsson 2003).

3.3 Teori

När Jonas Otterbeck (2004) resonerar kring vem som skall författa eller redigera en religionslärobok kommer han fram till att det inte nödvändigtvis är bättre att en praktiserande muslim gör detta. Men kan verkligen författare eller forskare återge en religion utifrån? Gilhus och Mikaelsson (2003) skriver att forskaren bör klargöra vilken teoretisk utgångspunkt som används och vad begreppet religion kännetecknas av. Om det görs definitioner av begreppet religion är det beroende av vilka teoretiska utgångspunkter och vilken förståelse som finns. Gilhus och Mikaelsson (2003) skiljer på tre olika förståelsehorisonter i religionsstudiet. Den essentialistiska, den reduktionistiska och den hermeneutiska. En essentiell förståelsehorisont beskriver religion som ett eget fenomen med egna förutsättningar. Den sysslar med religionens essentiella innehåll. Den förespråkas bl.a. av Mircea Eliade som studerar religionen från ett inifrånperspektiv med den religiöses erfarenheter i fokus (Eliade, 2008). Det religiösa studeras här just som något religiöst och den religiösa människan studeras i sin religiösa kontext (Gilhus & Mikaelsson, 2003). Den reduktionistiska förståelsen syftar till att studera religion i en icke-religiös kontext, som i sin tur förklarar den. Förklaringar kan göras utifrån exempelvis psykologi där bland annat Freud bortser från en religiös verklighet och ser religionen utifrån ett psykologiskt perspektiv. Det är inom det reduktionistiska förhållningssättet inte ett problem att studera religion utifrån en icke-religiös kontext. Den hermeneutiska synen tar inte nödvändigtvis hänsyn till religionens essens men ser på människors uttryck genom det hon säger, skriver och skapar i det religiösa sammanhang hon är i. Det är intressant hur religion kommuniceras i samhället och hur dess innehåll och uttryck tolkas (Gilhus & Mikaelsson, 2003).

Rothstein, Podemann Sørensen och Warburg (1999) skriver i boken *Humanistisk religionsforskning* om samspelet mellan *emic* och *etics* utifrån Headland, Pike och Harris. (1990). *Etics* är det sätt att studera när forskarens empiri och vetenskaplighet utgår från det egna värdesystemet. *Emic* utgår istället från de studerades (i detta fall de religiösa) värdesystem. Här återkommer frågan vem som får och kan studera religion. Teorierna är inte fria från kritik och förespråkare för *emic*-studiet av religion menar att de som har ett *etics*-förhållningssätt riskerar att gå miste om den kulturella förståelsen (red. Rothstein et al., 1999).

Motfrågan är ifall det går att behålla ett objektvt synsätt med ett emic-förhållningssätt? I diskussionen kring emic och etics kommer Warburg fram till att de båda begreppen kan komplettera varandra genom att etics ger forskaren distans till sitt objekt för att kunna öka objektiviteten men genom att bruka ett emic-förhållningssätt kan forskaren få värdefulla kunskaper om den subjektiva och mer intima kunskapen om det objekt som studeras (red. Rothstein et al., 1999). Så de två behöver inte utgöra en motsättning utan kan användas parallellt för att få värdefull information, som analyseras på ett korrekt vedertaget vetenskapligt sätt. En enkel schematisering skulle vara att koppla samman emic med ett inifrånperspektiv och då få en subjektiv studie. I andra änden skulle etics utgöra ett utifrånperspektiv som skulle kunna framstå som objektiv. Men som vi har sett hos författarna ovan är det vanskligt att ställa upp detta schema, men det görs för att få en klarare förståelse av begreppens användning. Även fast flertalet skulle förstå uppdelningen skulle den enligt exempelvis Eliade inte ha betraktats som särskilt fruktbar, eftersom religionen behöver beskrivas som något religiöst (Gilhus & Mikaelsson 2003). Marvin Harris (Headland et al. 1990) skriver att det inte är så enkelt att någon som i forskningssynpunkt betraktas som en outsider alltid är en observatör eller att det alltid leder till en kunskap kopplad till etics. En forskare som gör en studie som outsider behöver inte nödvändigtvis studera från ett etics-synsätt. Liksom en person som utför en observation kan både vara objektiv och subjektiv. Inte ens etics och emic kan utgöra en grund för strikt objektivitet – etics och subjektivitet – emic menar Harris (1999), fastän det skulle kunna finnas anledning att tro det.

I studien av läroböcker och shiaislam blir dessa begrepp relevanta när vi studerar läroböckernas tillkomst och författarskap. Läroböckerna i religion är skrivna av ickemuslimer vad jag vet och ser till människans uttryck och vad som skapas i det religiösa sammanhang hon är, likt den hermeneutiska synen. Att intervjua muslimska representanterna skulle snarare innebära att studien sker utifrån en essentiell förståelsehorisont där religions essentiella innehåll kommer fram. På ett liknande sätt blir eticsförhållningssättet relevant då lärobokens intention uppfattas utgå ifrån det egna värdesystemet. Det stärks bland annat av att det finns ett intresse hos styrdokumentet att läroboken utgå ifrån vissa givna värden. Dessa värde är inte grundat i en specifik muslimsk förståelse och övertygelse utan de som återfinns i läroplanens grundläggande värden. Men ett emicsstudie kan komplettera läroboken genom att ge en bild från muslimers egna värdesystem. I en lärobok skulle det kunna ske sida vid sida exempelvis genom att tillföra levande möten med muslimska företrädare. Men i slutändan

uppfattas läroboken representera en hermeneutisk förståelsehorisont med ett etics förhållningsätt utifrån de teorier som har beskrivits.

3.4 Religionsforskning

Edgar Almén (2004) skriver i *Livstolkning och värdegrund – Att undervisa i religion, livsfrågor och etik* om religionsämnet vad, hur och varför. Läraren bör inte bara vara medveten om vad han gör i sin undervisning och sina motiv utan även använda sin kunskap för att uppnå det som avses och de mål personen har med undervisningen. Almén kommer till läromedelsfrågan och menar att läraren genom sin profession får välja vägar och medel för att komma till de mål som han eller hon har ställt upp. Även fast det finns övergripande riktlinjer genom läroplaner och ämnesplaner är det ändå lärarens uppdrag att välja medel och arbetsätt och därmed också läroböcker tolkar jag det som, vilket vi också såg tidigare i skolinspektionens litteraturöversikt från 2011 (Almén et al., 2004).

Vi kan studera religion på olika sätt beroende på vår konfession, teologi, sociolog eller annan inriktning. Gilhus och Mikaelsson (2003) problematiserar det och förklarar hur religionsstudiet har gått från teologi till antropologi. Det intressant är inte främst religionens innehåll utan den religiösa människan från en kulturell, sociologisk och social synvinkel. Inom humanistisk religionsforskning ses religion som en kulturell konstruktion där det är kulturen och människan som står i fokus för studien. Religion är därför en integrerad del av ett samhälle/kultur och studeras därför inte fristående menar Rothstein et al. (1999).

Religionens roll i samhället ser dock olika ut beroende var vi befinner oss och när i historien vi gör nerlag. Den roll som religionen har i t.ex. en afrikans stamkultur ser annorlunda ut mot Sverige. Vidare tar Warburg (Rothstein et al., 1999) upp begreppet ”globalisering i religionssociologin”, som en betydande orsak till två stora processer inom islam. Dels handlar det om möjligheten att skapa system som kan sammanföra muslimer från olika delar av världen. Det går helt enkelt att ha kontakt och integreras i större samhällsstrukturer över nationsgränser. Svensk islam som flera författare använder som uttryck betyder inte enbart lokal islam. Kontakterna med islam globalt finns troligtvis och muslimer sammanförs via system inom den stora muslimska världen. För det andra menar Turner (Rothstein et al., 1999) att det sker en kulturell reaktion i större muslimska populationer i väst. Globaliseringen skapar ett kulturellt möte där det kan ske en växelverkan, men också en reaktion mellan den globala kulturen och den lokala kulturen. Där det då skapas något nytt. Det är kanske det vi ser i Sverige. Det talas om en svensk islam men den är inte enbart lokal ut även global, som

nämndes ovan. Men framförallt sker det just en reaktion med den lokala kulturen som skapar det nya som vi skulle kunna benämna svensk islam. Den reaktionen är intressant att studera och vilka nya uttryck det för med sig. Men även varför det sker, för reaktionen kommer att se olika ut beroende på var vi befinner oss. Det handlar alltså om den muslimska reaktionen i den omgivande kulturen och det skulle till och med kunna skilja sig åt var i Sverige vi gör studien.

3.5 Sunni vs. shia

Ungefär 10 till 15 procent av världens muslimer räknas till shiaislam (Stenberg, 1999). Länder med en betydande del shia är Iran och Irak. När titeln imam används i texten har den olika betydelser inom shia och sunni. Inom shia är det ofta kopplat till den Alidiska familjen (Ali, Muhammeds efterträdare) och därmed ”de tolv imamerna”. Inom sunni används beteckningen oftast för den som leder den gemensamma bönen (Hjärpe, 1987).

Vanligtvis i litteraturen brukar ledarskapsfrågan vara den som tas upp först när skillnaderna mellan sunniter och shiiter skall förklaras. Splittringen kan härledas till Muhammeds första efterträdare Ali. Namnet shia kommer från betydelsen ”Alis parti” och sunni är kopplat till Muhammeds sed eller föredöme/hur han levde, vilket kallas sunna. Shia ta fasta på betydelsen av personen och familjebanden till Muhammed hos ledare, medan sunni ser till den personliga lämpligheten hos ledaren (Hedin, 2001). Dessutom har trosbekännelsen för shiismen ett tillägg som lyder ”Och Ali är Guds wali (ombud/helgon)” (Hjärpe, 1992).

I Iran som är det land med flest shiamuslimer talas det om tolvshia och sjuorna. Den första imamen Ali följdes av ytterligare elva imamer. Men efter den sjätte imamen blev det en tvist om vilken av hans söner som skulle utses. Konsekvensen blev ”sjuorna”, som är en grupp som följde son Ismail, vilka också kallas Ismailiter. Den andra gruppen tolvorna är majoriteten i dagens Iran och kallas även imamiter. Oftast är det dessa som avses när det sägs shiamuslimer. De menar att den sista Imamen Musa al-Kazim lever fördolt efter sitt liv på jorden och skall återkomma som Mahdi (Hedin 2001). Denna återkomst av den fördolde, tolfte Imamen Mahdi är en viktig del i den shiitiska traditionen. Tron inbegriper även att det rike som är likt paradiset kommer att vara på jorden och hos flera shiiter uppfattas detta jordiska rike komma strax innan uppståndelsen och den yttersta domen (Halm, 1991). En grundtanke med Mahdis återkomst, som påverkar livet är att det finns en tanke att det går att förbereda denna återkomst genom att leva rätt. Exempelvis fanns detta tänkande hos Khoemeni i Iran (Hedin, 2001).

En skillnad i vardagen som även går tillbaka till den historiska bakgrunden är Husayns martyrskap och slaget vid Karbala år 680. Det har gett till följd att shiiter firar och hyllar Husayns martyrskap under högtiden Ashura och det har även medfört en plikt och ära i att lida för det rätta och här ses Husayn som den stora förebilden (Hedin, 1994). Högtiden innehåller bland annat passionsspel och sorgeriter men har även inspirerat till självmordattacker mot fiender (Hjärpe, 1992)

Sunniter uppmanas att följa Muhammeds sunna, att likna honom i tanke och handling och ser koranen som Allahs fullbordade uppenbarelse. Det finns fyra rättsskolor inom sunni och de lärde är utbildade för att ge tolkningar och tillämpningar från koranen. Inom shia finns det snarare en uppfattning att en grad av uppenbarelse är kvar som kan förmedlas genom en imam som är förbunden med den Alidiska familjen. Men både riktningar står fast vid Allah som den ende sanne guden, Muhammed som profet och koranen som den uppenbarelse han mottog (Stenberg, 1999). Inom islam är det vanligare att det finns en diskussion kring hur det muslimska livet bör gestalta sig snarare än vad som är rätt tro. (Hjärpe 1992).

4 Metod och genomförande

4.1 Läroböckerna

I studien ingår två stycken nya läroböcker för kursen religionskunskap 1, som är den nya kursen för gymnasiet. I valet av läroböcker togs kontakt med de olika förlagen men de gav inte ut några upplagssiffror, inte heller Svenska läromedelsservice fast de hjälpte mig med kontakter och uppmuntrade arbetet. Men genom Svenska läromedel Service AB gavs information om de största läroboksförlagen. Vid kontakt med de största förlagens redaktionschefer frågades om deras huvudbok i religionskunskap 1 och vi fann två böcker som stämde bra in på studien.

Böckerna som har använt i studien är Bonniers *en Mosaik*, andra upplagan 2009, som nytrycktes 2011 samt Gleerups *Relief Livsvägar*, andra upplagan från 2012. En Mosaik lanserades med orden ”en modern lärobok” och Gleerups ville framställa en svensk islam.

Tilläggs bör att de kapitel som ligger utanför Islamkapitlet men där islam ändå nämnts har valts att inte ta med information ifrån. För en ingående presentation av de båda läroböckerna hänvisas till bilaga 1 och 2.

4.2 Intervjun

4.2.1 Informanterna och förberedelser

Inför intervjun söktes shiamuslimer som hade läst eller som läste religionskunskap 1 vid ett svenskt gymnasium eller motsvarande. Kontakt togs med shiamuslimska föreningar i främst Malmö men även i andra delar av Skåne. Via ett tips från Jonas Otterbeck funderades på om det skulle göras en fokusgruppintervju men det var lite för avancerat, men kanske att det skulle vara intressant att utnyttja de möjligheter som finns i just grupper genom att hålla en vanlig gruppintervju. Jag fick kontakt med några kvinnor som ville vara med i studien men enskilda intervjuer med unga muslimska kvinnor kändes inte riktigt naturligt om intervjun inte genomfördes tillsammans med en kvinnlig medhjälpare. Men en gruppintervju verkade möjlig att genomföra och informanterna tyckte att detta var en god ide.

Gruppen av informanter var fem yngre kvinnor mellan 18 och 30 år som studerade på en folkhögskola i södra Sverige. De läste motsvarande gymnasiebehörighet på allmän linje och hade religionskunskap som ämne. Som kvinnor var de dessutom extra intressant eftersom upplevelsen är att det oftare är män som för islam talan. Deras bakgrund var från olika länder i mellanöstern och Asien.

Det genomfördes en gruppintervju med alla fem personerna närvarande samtidigt. Den genomfördes i ett mindre rum på ett bibliotek. I samråd med informanterna valdes att bevara kvinnornas anonymitet och i resultatet har kvinnorna getts andra namn. Inför intervjun var en lärare kontaktperson på skolan, som tog emot lärobokstexter. En vecka i förväg skickades läroboksutdragen över islamkapitlet till kontaktpersonen som förmedlade texterna till kvinnorna. De uppmanades att läsa lärobokstexterna och kommentera utifrån de teman, som återfinns i intervjuguiden (se bilaga 3).

4.2.2 Intervjuguiden

Intervjuguiden som användes under intervjun finns som bilaga 4.

Ämnena är valda utifrån centrala muslimska teman och ämnesplanens innehåll. Likt Härenstams kategorier har jag med både gudsbilden och kvinnoyn men har utelämnat jihad då detta är en fråga som ansågs inte berörde den enskilda muslimska individen i just denna studie. Det som ändå berör jihad är ämneskategori 4 som heter ”Vi och dom” där problematiken kommer upp utan att för den skull ta upp begreppet jihad. Identitetsfrågan ansågs vara viktig med tanke på de skilda uppfattningar och grupperingar som finns inom islam. Från ämnesplanen för religionskunskap 1 har det gjort kopplingar mellan de fyra första punkterna av det centrala innehållet och kategorierna i intervjuguiden. Markering med fetstil är kopplat till ämneskategorierna.

Att leva som muslim

- *Kristendomen, de övriga världsreligionerna och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden.*

Allah - Gudsbilden

- *Olika människosyn och gudsuppfattningar inom och mellan religioner.*

Kvinnosyn

- *Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet.*

Identitet – Vem är muslim? Vi och dom samt Kvinnoyn.

- **Individens och grupperns identiteter** och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel skriftliga källor, traditioner och **historiska och nutida händelser**.

(Skolverket, 2011, s. 138)

I ämneskategori 2-4 (se bilaga 3) tas frågan om identitet, tillhörighet och praxis i vardagen upp. Alla tre relevanta för en muslimsk nutidsförståelse, vilket är vad ämnesplanerna efterlyser. Även specifika shiaperspektiv tas upp. Lärobokens bilder, symboler och illustrationer är även av intresse då de skapar en första spontan reaktion hos läsaren. Även diskussionsfrågorna förmedlar vad som är viktigast att känna till.

4.2.3 Genomförandet - intervjun

Vid intervjuns start gick det igenom syfte med studien samt intervjuns huvudfrågor, anonymitet, inspelningsförfarande, tidsramarna och hur intervjun skulle gå till. Det framkom att de inte hade läst lärobokstexterna, vilket gjorde att frågorna formulerades om till viss del (se nedan). Som en uppmaning fick de veta att de satt på ett inifrånperspektiv som var intressant att få ta del av. De berättade att de kanske inte kunde alla svaren så bra, men det förklarades att intresset låg i deras personliga svar. Intervjun spelades in på mobiltelefon och det förde anteckningar efter behov under tiden.

Intervjun startades med att fråga om Allah – Gudsbilden. Samtliga informanter beskrev och flikade in kommentarer. De fick tillgång till en lista på ämnesområdena för intervjun för att de skulle veta vad som väntade. De hade även läroboksutdragen till hands under intervjun.

Eftersom inte alla hade läst böckerna och vi hade en gruppintervju formulerade jag frågorna lite annorlunda än i den ordinarie intervjuguiden. Istället för att formulera frågorna i stil med:

”Hur tycker ni böckerna beskriver...?” Valdes istället att fråga: ”Om ni skulle beskriva ... Vad skulle ni då säga?” Alternativt.” Om ni skulle vara med och göra en religionslärobok om islam och förklara eller berätta om... hur skulle ni då berätta och beskriva det?”

Genom att ställa frågorna på det viset kunde samtliga delta i samtalet bättre. De fick då också möjlighet att tänka till vad som var relevant att förklara för en gymnasist om islam och förklara felaktigheter och förenklingar som de trodde kunde förekomma. Detta sätt att ställa frågorna gjorde gruppen mer aktiv. Förändringen gjordes från början när det upptäcktes att inte alla hade läst texterna.

Innan det var slut lämnade jag öppet för tillägg eller sådant som de reagerat på innan jag tog namn och kontaktuppgifter. En av kvinnorna sa efter intervjun något i stil med att ”Det är första gången som jag berättar om min tro och det kändes tryggt att göra det”. De godkände även att deras svar användes i redovisningen.

5 Resultat, analys och teoretisk tolkning

I första hand har de uttalanden som var samstämmiga hos informanterna eller där de bekräftade varandra i sina svar tagits upp. I de allra flesta svar förekom enighet så långt jag kunde uppfatta det. Vem som uttalar sig framkommer för det mesta i redovisningen. I ett par svar upplevde jag en mer personlig representation där de svarade för sig själva och inte för gruppen eller islam i allmänhet och jag har försökt redovisa det i presentationen. De svar som innehöll eventuella missförstånd, språkliga eller terminologiska har valts att presentera mindre omfattande eller inte alls. I kommentarerna betyder ett utelämnande av läroboken att den inte tar upp frågan. Ibland anges enbart läroböckerna och då uttalar de sig förhållandevis lika. Det är inte i alla beskrivningar som det utelämnas, utan där det är anmärkningsvärt att boken inte uttalar sig, kommenteras detta. I texten som följer redovisas intervjusamtalet först, följt av böckernas innehåll med kommentarer. För en utförligare redovisning av informanternas svar hänvisas till bilaga 5.

5.1.1 Allah – Gudsbilden

Informanterna tar upp fyra delar av gudsbilden där en återkom flera gånger under intervjun. Det första är Allah som skaparen, vilket var centralt och som flera nämnde. Det andra och viktigaste utifrån hur ofta det togs upp handlade om Allahs transcendens. Att ingen kan se Gud, vilket kopplades ihop med att han är överallt, om han skulle kunna ses, kan han heller inte vara överallt. Det tredje är att människan kan känna Gud. Mitt under beskrivningen säger Rabab att ”man känner mer än man talar” och syftar då på Gud. Informanterna berättade att de personligen kunde känna Gud. Det fjärde var att Gud inte är född av någon, han har ingen far, eller familj för den delen och är annorlunda jämfört med människan. En av informanter önskar beskriva Gud i en mening och säger:

Det är han som skapat oss och vi känner honom och han finns överallt. Och han finns överallt. Åh, man känner hela tiden, alltid. (Rabab)

Kommentar: När läroböckerna beskriver Gud finns det i *en Mosaik* med att Allah är skaparen, det återkommer ett flertal gånger i kapitlet. *Relief* har däremot inte med det, istället återkommer det fyra gånger att Allah är arabiska för gud. Dessutom har *Relief* återkommande

med Gud som större än människan och därför kan hon inte veta allt om Gud. *En Mosaik* nämner inte Guds transcendens, som är informanternas huvudpunkt om Gud, men däremot finns det en koppling till den monoteistiska gudsbilden som delas med judendom och kristendom och här beskrivs Allah som den allsmäktige skaparen. Intressant nog beskrivs domen ganska ingående i *en Mosaik* och det tog inte informanterna upp alls. Det sägs att Gud dömer alla, lovar paradiset för de rätttroga och att han är barmhärtig om någon ångrar sig. Informanterna beskriver Gud och hans egenskaper utifrån sin egen relation med honom och hur detta påverkar livet som muslim. Egenskaperna hos Gud upplevdes forma deras verklighetsförståelse. Sättet att relatera och beskriva Gud är vardaglig och upplevs inte vara en dogmatisk beskrivning av gudsbilden. *Relief* beskriver också Gud som ”större” och därmed annorlunda. Detta annorlunda upplevde jag som viktigt för informanterna eftersom de beskriver Allah skild från människan, vilket kan beskrivas med begreppet helig.

5.1.2 Identitet – Vem är muslim?

Svaren var tvådelade. En av mer bekännande karaktär där en muslim tror att Gud är Gud och inte människa att han inte har någon familj och att muslimen håller för sant att Gud är skaparen och att det finns profeter, som han har sänt. Det blev tydligt i ett citat:

Den som tror på Gud och accepterar honom att bara han ingen annan, han har ingen barn, eller han har ingen fadern. Han som har skapat oss och tror på profeterna. Och som Rabab sa: de regler som Gud har gett (Shaima).

Den andra delen av svaren handlade om att en muslim accepterar Gud genom att acceptera hans regler och lagar och lever efter dem samt efter koranens budskap. Dessutom hänvisade de till ordet islam som betyder fred och en muslim är den som håller fred. Därmed riktades också stark kritik mot dem som utgav sig för att vara muslimer men som enligt informanterna inte var det de sett till islams kärna, som är fred. Sagt i frustration av Zahra:

... dom som har blivit dålig bild för islam nu för tiden har blivit mer och mer, värre och värre. Så tyvärr dom som är riktigt muslimer dom, när dom pratat ingen tror på dom. Alltså nu för tiden. Jag menar för alla vet att islam bara bombar (Zahra).

Bilden av islam har förändrats så mycket att ingen längre tror på muslimer som hävdar islams strävan efter fred, vilket informanterna upplevde negativt.

Kommentar: Böckerna har en liknande definition som informanterna. *Relief* skriver att muslim är ”en person som följer islam” och *en Mosaik* att muslim är ”den som tror och lever efter trosbekännelsen”. Informanterna har det tvådelade svaret att tro är dels ett försanthållande av dogmerna men även att acceptera och leva efter islams regler. *En Mosaik* är snarlik om vi tolkar begreppet ”den som tror och lever” att gälla just detta dubbla trosbegrepp. När läroböckerna tar upp pelarna skriver *Relief* att fasta innebär att en människa visar att hon vill vara muslim. *En Mosaik* skriver motsvarande om givande (zakat): ”varje muslim ska ge av sitt överskott till välgörenhet”. Ifall det innebär att alla muslimer tvingas att ge av sitt överflöd och hur det i så fall går till framkommer inte. Troligtvis är det inte vad boken avser men en skillnad mellan bok och informanter är att informanterna ger en djupare förklaringar av hur saker och ting förhåller sig. Dock har informanterna inte med den bredd som läroböckerna har. *En Mosaik* tar kort upp olika sätt att vara muslim genom att beskriva att den som vuxit upp i en muslimsk kultur utan att vara troende kallas sekulär muslim. *Relief* är mycket utförligare när det kommer till olika sätt att leva och tar upp de klassiska grupperna traditionalister, islamister, modernister och sekularister. Böckerna berör även informanternas stora sorg, extremism. *Relief* har en bra avslutande del med aktuella problem och problematiserar islams som enhetlig. Boken kallar det till och med ”olika islam”. Med tanke på informanternas iver att lyfta fram problematiken med dåliga exempel inom islam möter *Relief* deras önskan dels genom texten som beskrivits men också de intervjuer som finns med.

5.1.3 Att leva som muslim

Först handlar samtalet om vad muslimer inte gör. Och de slår fast att griskött och alkohol är förbjudet (haram). De tillägger att kött som inte är slaktat i Guds namn (bismillah) inte heller är tillåtet. De beskriver rituell slakt och att detta renar köttet. Samtalet handlar mest om att griskött är skadligt eftersom det innehåller en stor mängd maskar och bakterier och att det därför inte är tillåtet att äta för att det skadar ens kropp, vilket är förbjudet inom islam. Utöver halalkött talades det om innebörden i att leva muslimskt. Det handlar om att leva medvetet och med ett lugnt samvete. Där hon ”lever i fred med sig själv och med hela samhället”, som Zahra uttrycker det.

Kommentar: För informanterna handlade mycket i ett muslimskt liv om reglerna kring kött, vilket vi har sett. Men i båda böckerna förklaras de fem pelarna. Dock sker inte detta under rubrik ”Leva som muslim”, som finns i *Relief* utan tidigare under rubriken ”Läran”. Det anmärkningsvärda är att informanterna inte nämner de fem pelarna som begrepp någon gång

under intervjun. Och varken fastan, den religiösa avgiften eller vallfärden nämns överhuvudtaget. Men båda läroböckerna bekräftar halalkött och beskriver kort hur det går till. Men ingen av böckerna beskriver varför. Informanternas stora intresse var att berätta om varför de inte ville äta griskött och hur ohälsosamt det kunde vara. Det är här som läroböckerna skiljer sig från informanterna då de inte beskriver varför det är på ett visst sätt. *En Mosaik* hänvisar till koranen att det är förbjudet med griskött men *Relief* skriver bara att det inte är tillåtet som troende muslim och att de vill ha kött som är halal. Sedan är det mycket som informanterna inte tar upp som böckerna beskriver. De muslimska högtiderna nämndes inte och inte heller de stora högtiderna i livet, vilket båda böckerna beskriver. Båda läroböckerna hade ett liknande innehåll i detta ämne. Alkohol tog också böckerna upp, vilket var bland det första som Shaima nämnde i intervjun. Det mycket intressanta slutcitater av Zahra om att leva i fred som muslim gick att hitta i *en Mosaik* som hade en nästan ordagrann lydelse. I och med att de tre intervjuerna i boken *Relief* beskriver tre ganska olika muslimer förmedlar de bilden av att muslimer både kan leva och tänka olika. De förmedlar en bred och mer komplex bild av islam. Slutet av kapitlet i *Relief* har två sidor som heter ”Brännpunkt Islam”, som också hjälper till att visa på islams mångfald. Den tar då upp terrorism och självmordsbombare, kritiserar detta och visar att det finns andra krafter i islam. *En Mosaiks* beskrivning var till stor del lik *Relief* men med undantagen som jag nämnt med intervjuerna och ”Brännpunkt Islam”.

5.1.4 Vi och dom

Ett av de största problemen som de såg var sammanblandningen mellan politik och religion och vilka som blev islams ansikte för världen. Rabab kallade det en katastrof att blanda samma religion och politik. Reglerna inom religionen skall inte appliceras på politiken sa de. Liksom sionister inte är representativt för judendom så är inte terrorister det för islam sa Rabab. Skillnaden mellan judendom, kristendom och islam var också intressant då de menade att de följer på varandra men att det efter Muhammed inte kommit fler profeter och att det därför är islam som är den sista religionen. En sorg var hur terrorister gav en dålig bild av islam och att de tidigare inte kände till ordet terrorist.

Kommentar: Frågan om politik och religion kommer upp i samband med Sharia. Båda böckerna beskriver detta och *Relief* gör en uppdelning mellan traditionalister, islamister, modernister och sekularister i avseendet islams påverkan på samhället och politiken. Det tydliggörs att det finns olika synsätt inom islam. Islam uppfattas inte som en religion enbart i

diktaturer i mellanöstern utifrån *Reliefs* beskrivning, då denna även skriver om krafter inom religionen som ha en demokratisk utveckling grundad i islam. Läroboken tar sig utrymme att förklara varför och hur de resonerar, vilket jag finner intressant. *En Mosaik* beskriver att det finns länder som delvis har samhällslagar som bygger på islam och att det i en del länder förekommer ”grymma och föråldrade straff”, som boken skriver. Hur mycket och om staten ska styras utifrån koranen är omdiskuterad enligt *en Mosaik*. Det vore intressant att veta hur dom diskussionerna sker, men det nämns tyvärr inte. *Relief* tar upp en bredare syn om politik och samhället och informanternas svar går att placera i en av de klassiska islamgrupper som boken nämner. *Relief* är aktuell när den tar upp frågan om demokratisk utveckling utifrån islam och nämner den arabiska våren. Som beskrevs i 5.3.2 ”Att leva som muslim” tar *Relief* upp frågan om självmordbombare och terrorister och beskriver hur det kan komma sig att personer gör detta. På den här punkten finns ett starkt inifrånperspektiv och den är mycket aktuell då den tar upp Muhammedteckningar och hur icke-muslimer i Europa har börjat förstå att det finns olika islam. *En Mosaik* söker inte samma uppgörelse med muslimsk extremism. Boken saknar problematiken med islamofobi, terrorism och andra grupper och personer som enligt informanterna ger en dålig bild av islam.

5.1.5 Kvinnosyn

Islam har i grunden en hög kvinnosyn, vilket de vill poängtera från början och att islam vill skydda kvinnan. ”En diamant lägger man inte på mattan.” De berättade också att familjen är väldigt viktig i islam och att det är gott att ha en bra familj. Förutom det handlade samtalet om slöjan och att det hör till islam att bära den men att det inte är kvinnans enda uppgift utan en av flera. Både männen och kvinnorna har speciella uppgifter som muslimer. Genom att bära slöja visar den muslimska kvinnan att hon accepterar islam samt att det är en personlig hjälp att leva medvetet som muslim. Informanterna bär slöjan för sin egen skull berättar de. Den som bär slöja kan visa en god bild av islam, men det känner också de som bär slöja utan att var en god förebild. Slutligen menar de att slöjan inte inskränker deras frihet. ” Man är hur mycket fri som helst, man kan hur mycket utbilda sig, man kan till och med resa till andra planeten. Det är inget hinder”, säger Shaima och Rabab höll med.

Kommentar: Ingen av böckerna beskriver kvinnans höga ställning på liknanden sätt som informanterna men de poängterar båda att alla är lika inför Gud. Det är dock inte helt klart i *en Mosaik* att detta gäller man och kvinna, medan *Relief* skriver att både män och kvinnor är lika inför Gud. *En Mosaik* skriver om hur Muhammed ville upprätta kvinnorna. Här skriver

boken att profeten kan tas som en förkämpe för feminism men det är svårt att veta hur representativt detta är bland muslimska kvinnor. Men i vilket fall är det intressant att boken tar upp det. *Relief* gör en ansats i avsnittet om könsroller och skriver ”att många svenskar förknippar islam med kvinnoförtryck”. Sen kommer en beskrivning av hur kvinnan ska klä sig men texten upplevs inte aktivt motverka bilden av islam som kvinnoförtryckande. Det skulle vara sista meningen i avsnittet som säger att det finns olika tolkningar och levnadssätt. Informanterna bekräftar inte kvinnoförtrycket och lärobokstexterna bekräftar inte informanternas höga syn på kvinnan. Vidare är det intressant att de beskriver vikten av familjen, vilket kanske är påtagligt olikt hur de upplever att det är i Sverige.

Slöjans roll att hjälpa personen i sitt muslimska liv genom att göra personen mer uppmärksam och medveten om hur den lever finner vi i *Relief*. En av intervjuerna i *Relief* handlar om en kvinna som upplever slöjan som en positiv ”pådrivare att tränga djupare och djupare in i islam”. Det bekräftar informanternas syn. En bild i *en Mosaik* visar tre kvinnor och texten handlar om att det finns uppmaningar i koranen att täcka sig men att en del utifrån koranen argumenterar för att det inte finns en speciell kvinnoklädsel. För informanterna handlar det om att de har en större skyldighet att leva gott som muslimer för att de bär slöja.

5.1.6 Shia och sunni

Sammanfattningsvis upplevde de att skillnaderna mellan shia och sunni var mycket liten. Det enda konkreta skillnaderna var namn, shias tillägg i trosbekännelsen (Ali är wali) och att de förekommer skillnader i bönen. Men de menar att det inte borde vara motsättningar, de tror ju alla på samma Gud och samma koran, sa Zahra nästan uppgivet. De upplevde motsättningarna mellan grupperna som tragiska, exempel följde om Irak och falska gränsposteringar där människor dödades på grund av fel tillhörighet. Det var ett mycket aktuellt problem och de menade att det inte var så förr. Då var de till och med vänner med de kristna i Irak. En intressant reflektion som Shaima hade var:

Dom stormakterna som är emot islam, dom vill på ett sätt att dela på dom två för om shia och sunni tillsammans då blir islam starkare och dom speciellt politikerna, dom stormakterna vi har i landet som invaderar landet och attackerar landet för att göra folket upptagen med deras för att dom kan utnyttja landet (Shaima).

Kommentar: I båda böckerna framkommer det mycket liten skillnad mellan sunni och shia. Det som framkommer av skillnader står under rubrikerna *Islam i världen (Relief)* och *Inriktningar (en Mosaik)*. Informanternas upplevelse att det inte är så stor skillnad mellan shia

och sunni förstärktes av läroböckerna. De beskriver hur ledarfrågan var det som splittrade och det som är den stora skillnaden. Böckerna beskriver ingen skillnad i praxis utan bara ledarskapet och de konsekvenser jag kan läsa ut är att sunni tror att uppenbarelsen är klar i och med koranen och att shia väntar på den tolfte imamen Mahdi. *En Mosaik* har mer beskrivning av de båda riktningarna men det kanske är som informanterna säger att det egentligen är en liten skillnad mellan dem.

5.1.7 Bilderna

De hittade en bild där påve Benedikt skakar hand med en muslimsk kvinna i *en Mosaik*. Det är inte tillåtet och därför mycket konstigt att det fanns i läroboken tyckte de. Här kom två berättelser där de visade att frågan ger konsekvenser i vardagen för dessa muslimska kvinnor. Zahra berättade att hon kunde ha handske på sig när hon skulle till läkaren för att komma undan problemet att hälsa med bar hand, men att läkaren kunde undra varför hon hälsade med handske. Det upplevde hon som genant. För en annan innebar uppkörningen ett undantag då hon tog i hand för att inspektören inte skulle bli sårad och att hon skulle riskera att bli underkänd delvis för att hon inte tog i hand. Båda värnade om att männen inte skulle känna sig kränkta. I anslutning till samtalet berättade en kvinna att hon kände det svårt när någon inte respekterade hennes tro, viket kunde vara faller med att ta i hand.

Kommentar: Reaktionen på bilden får stå för sig själv men det är mycket intressant att bilden är med på påve Benedikt då han tar en muslimsk kvinna i hand. Just berättelserna om att ta i hand visar något om hur vardagsproblem kan lösas. I intervjun framkom berättelserna om att ta i hand och samma problematik möter vi i *Reliefs* sista intervju med Mohammad. Den som intervjuar var nära att räcka fram handen för att hälsa men tog tillbaka den. Sedan följer ett samtal om detta mycket likt det som informanterna hade. För övrigt kan det mycket väl vara så att bilden finns där med flit. För att få en reaktion och kunna visa att detta är ovanligt. Samtidigt är det intressant eftersom bilden text inte nämner kvinnan som hälsar utan enbart männen.

5.2 Tolkning

5.2.1 Allah – Gudsbilden

Egentligen är hela undersökningen gjord utifrån en essentialistisk förståelsehorisont men den blir tydlig i olika utsträckning i resultatet. Informanterna beskriver Allah som en personlig

Gud som de kan känna och möta i bönen. Eliade (2008) studerade religion inifrån, något religiöst, som skulle förstås utifrån deras religiösa kontext. Det är också strävan i studien att få informanternas religiösa inifrånperspektiv, vilket också var fallet. Utifrån informanternas svar är upplevelsen att de saknar ett andligt inifrånperspektiv av islam i media, och i samhällsdebatten. Islam handlar sällan i medierna om bön och gudserfarenhet. Och det kanske är just detta som de vill förmedla när de beskriver gudsbilden i intervjun. Lärobokens fokus är inte Gud utifrån den troendes relation med Allah utan en beskrivning av hur religionen synliggör muslimers liv i praktiken.

5.2.2 Identitet – vem är muslim?

Det ständigt återkommande problemet med muslimska grupper och personer som ger en dålig bild av islam verkar viktig och samtidigt kan de inte avfärdas som ickemuslimska grupper varken av läroböckerna, media eller egentligen inte heller av informanterna själva. Kanske att Ouis och Roalds definition av muslimer (se 3.2.2) stämmer hos informanterna utifrån vad som kommit fram i studien. Definitionen handlar om att termen muslim avser alla som anser sig själva vara muslimer oavsett omfattningen i religiös praxis (Ouis & Roald, 2003). För varken informanterna eller läroböckerna säger att de som inte handlar i enlighet med islams kärna (fred) skulle vara icke-muslimer. Att läroböckerna tar upp olika islam är bra och att de är tydliga med att det finns olika muslimer. Samtidigt problematiseras inte frågan vem som är muslim förrän i slutet av kapitlet och då har det redan i boken gjorts en definition av muslimer utifrån tro och liv i början av kapitlet. Det gäller båda läroböckerna.

5.2.3 Att leva som muslim

Upplevelsen var att informanterna hade ett intresse av att ingående förklara sin livsstil och då framförallt sitt förhållande till halalkött. När informanterna börjar förklara varför de väljer att avstå griskött kan det finnas olika anledningar. Det ena är att informanterna har mött information om islam som förklarar reglerna kring halalkött ganska ytligt, likt läroböckerna. Medan det för dem handlar om så mycket mer. Men den extra information som de satt på fanns inte i läroböckerna och den kanske inte är så vanlig utanför muslimska sammanhang överhuvudtaget. Då blir det viktigt att förklara sitt ställningstagande när så många runt omkring saknar kunskapen. I teorin kring emic och etics beskrivs en möjlighet för forskaren att genom ett eticsförhållningssätt behålla en distans till sitt objekt och därmed vinna en objektivitet. Men med emic skulle de komma in i kärnan av det studerade och få en subjektiv upplevelse av objektet. Det kan finnas mycket information och kunskap att få genom

eticsbaserade observationer men den intima kunskapen som kan bredda förståelsen av i detta fall halalkött kräver kanske ett emics – studium. Eliade (2008) är inne på det samma när han förespråkar att studera religionen utifrån en religiös kontext. Det intressanta är också att griskött var så ohälsosamt för kroppen utifrån forskningen kring bakterier och maskar i köttet. Men samtidigt är förbudet religiöst på grund av att det är synd att skada kroppen och det sker genom att äta griskött. Det skulle kunna tolkas som att det religiösa förbudet är grundat i en omsorg om människans hälsa. Ingen av läroböckerna har med den aspekten.

5.2.4 Vi och dom

Frågorna om den koloniala synen rörde mest politik, motsättningar och terrorister. Vid läsningen av Göran Larsson (2003) och om hur han beskriver motsättningar och den felaktiga bilden av islam i västvärlden framkommer att ett stort bekymmer för muslimer är vilka representanter som får komma till tals. En önskan från informanterna är att låta människor föra sin egen talan och inte låta islamister vara den enda rösten för media och skola. Återigen blir Eliade (2008) aktuell och den essentiella kunskapssynen genom att studera religionen som något religiöst. Speciellt i ett sekulärt land som Sverige där tron inte är så närvarande som i andra delar av världen. Där finns en fara att se på islam utifrån enbart svensk synvinkel och inte försöka förstå religionens roll i människans liv. Muslimska terrorism och självmordbombare, som nämndes av informanter och läroböcker, bör kanske debatteras och mötas i en religiös kontext. Återigen är inifrånperspektivet viktigt för att förstå varför det sker och inte bara möta det utifrån en svensk demokratisk, o-religiös synvinkel. Det som förenar informanterna och muslimska terrormedlemmar är att de förstår varandra och deras övertygelsers grund. Sen kommer de fram till olika slutsatser men de sitter på information om varandra som kan vara bra att ta vara på och lyssna in för andra. Det kan ge kunskap om människor och en förståelse som gör att inte alla muslimer dras över samma kam.

5.2.5 Kvinnosyn

Informanterna upplevdes inte som förtryckta av att bära slöja. Deras skäl att det är för deras egen skull som de bär slöja bekräftas i en av läroböckerna men då i en intervju med en ung muslimsk kvinna inte i själva lärobokstexten. Slöjan som personlig identitetsmarkör och att den hjälper henne i hennes tro kan förstås även från ickemuslimskt håll, vilket är intressant men det borde följas av en större diskussion i böckerna likt det med halalköttet. De bekräftar inte synen på muslimska kvinnor som förtryckta vid något tillfälle utan beskriver sin frihet. Varför läroböckerna tar upp kvinnoförtryck är nog bland annat för att det förekommer i en del

miljöer och är omdebatterat i Sverige. Kvinnans frihet ifrågasattes av informanterna på samma sätt som de troligtvis blir ifrågasatta av etniska svenska kvinnor. Men skillnaden är att de argumenterar från två helt olika håll för kvinnans frihet.

5.2.6 Shia och sunni

Warburg (red. Rotstein et al., 1999) beskrev möjligheten att skapa system som kan sammanföra muslimer från olika delar av världen. Det syftade inte främst på sunni - shia frågan utan om möjligheten att integrera muslimer i samhällsstrukturer även fast de bor i olika länder. Det sker en reaktion mellan islam och västerlandets kultur, i det här faller Sverige. I det nya som skapas i Sverige skulle det kunna vara så att skillnaderna mellan shia och sunni suddas ut mer och mer. Men också att muslimer som minoritet i Sverige gör att de olika grupperingarnas får större öppenhet för varandra. Det kan finnas muslimska maktanspråk i en del länder, informanterna nämnde Irak, där motsättningarna blir större. I Sverige finns inte den makten för vare sig för shia eller för sunni, för inflytandet i samhället är så marginellt. Då finns det snarare en anledning att enas mer för att bli tryggare men även starkare, som Shaima sade i det avslutande citat. Just det sista citatet är intressant att fundera kring med tanke på de motsättningar som också kan finnas mellan den muslimska världen och västvärlden.

Ett perspektiv från läroböckerna är att på grund av textmassan kan det vara svårt att beskriva shia och sunni var för sig i på ett tillfredsställande sätt utan att göra stora generaliseringar.

6 Slutsats och diskussion

6.1 *Diskussion*

I vilken utsträckning berättade och beskrev informanterna det negativa respektive det positiva i sin religion? Om en intervjuare ber om deras syn av islam är det en möjlighet för dem att nyansera den negativa bilden som förekommer av islam. Tydligast var det med kvinnosynen då de inte bekräftade samhällets eller lärobokens problematiska syn av muslimskt kvinnoförtryck. De beskrev enbart det positiva i kvinnosynen, på liknande positiva sätt som de diskuterade halalkött. De bekräftade inte kvinnoförtrycket på något sätt, ändå vet de troligtvis att många associerar detta med islam. Det informanterna upplever som positivt (exempelvis i Allah – gudsbilden) visas det oftast svagt intresse för. Därför tar de kanske möjligheten när de intervjuas angående deras personliga tro att berätta det positiva. Läroböckerna har inte ett egenintresse av att försvara islam utan en uppgift att återge en religion. Informanterna kan däremot ha ett personligt intresse av att återge sin religion på ett rätt och personligt sätt. Speciellt med tanke på att informanterna uppfattade det som att det fanns så många felaktiga bilder av islam i världen. Det bekräftas när de talade om dem som ger en dålig bild av islam. Informanterna uppfattar att de kan associeras med extremister och terrorister eftersom de tillhör samma religion. Det inifrånperspektiv som de bär på kan vara en tillgång eftersom de förstår de extrema grupperna som alltför ofta får var islams ansikte utåt. De kommer till olika slutsatser trots att de har samma grund (den muslimska tron) och de förstår varandras handlanden på ett sätt som den står utanför den muslimska tankevärlden inte uppfattar, vilket ibland kan vara en tillgång för skolan och allmänheten att få islams komplexitet förklarad av en person som själva befinner sig mitt i. Gärna då i kombination med en lärare, vilket vi kommer till.

Läroboken försöker förklara en persons verklighet. Innehållet må vara korrekt men det kanske brister i urvalet och i viss beskrivning av en persons tro. I en del frågor, som t.ex. Allah – gudsbilden är böckernas innehåll fragmentariska och inte så levande i jämförelse med informanternas. Det kan ha att göra med syftet med läroböckerna som inte är att ge en fullt så personlig beskrivning, undantag *Reliefs* intervjuer, vilket förstärker ett inifrånperspektiv.

Sverige som icke-muslimskt, sekulärt land har kanske en påverkan på islam. Skillnaderna mellan shia och sunni uppfattas eventuellt som mindre i ett samhälle som inte är muslimskt och samhörigheten över gränserna inom islam blir därför större. Läroböckerna tar inte heller upp motsättningarna mellan shia och sunni, vilket informanterna kanske är glada över med tanke på slutcitaten i 5.1.6, vilket visar på en spänning mellan den muslimska världen och västvärlden.

Läroböckerna vill få med mycket information och ämnesplanen är omfattande. Baksidan kan bli att innehållet blir ytligt och fragmentariskt. I intervjuerna hade kvinnorna möjlighet att beskriva och förklara sin tro för en person som dessutom var intresserad av att höra vad de sa. Men det kanske är så att läroboken är ett redskap för den övergripande förståelsen medan fördjupningen och kommentarerna är lärarens uppgift att förmedla. Livet för en muslim är kanske inte heller så schematiskt som läroboken kan ge intrycket att det är. De fem pelarna som fanns med i båda läroböckerna var det ingen informant som nämnde. Antingen för att de inte tänkte på det och vi samtalande om annat men kanske det berodde på att i deras muslimska liv handlar det inte om fem schematiska handlingar. Deras liv är mer dynamiskt än så och därmed ser de inte på sitt liv på samma sätt som läroboken ibland beskriver det. Böckerna kan däremot ge en god och bred bild av ett muslimskt liv och innehåll men utan att förklara djupare varför. Tydligast blir detta i fråga om halalkött.

Det kan uppkomma motsättningar och utmaningar för muslimska kvinnor i Sverige i deras vardag. En del exempel så som att ta i hand med en man nämns i studien och där framkommer det att det finns sätt att lösa detta. Det finns troligtvis många andra situationer som uppstår där muslimska kvinnor behöver hitta ett sätt att förhålla sig till olika situationer. Att ta reda på dessa och intressera sig för undantag och pragmatiska lösningar skulle vara att ta de muslimska kvinnorna på stort allvar. Det är vad studien har försökt och vill uppmana människor att göra.

6.2 Slutsatser

Några generella slutsatser för islam och muslimer i allmänhet ser jag inte att jag skulle kunna göra från min studie mer än att kunna lyfta fram ett par röster om islam. Detta eftersom jag har undersökt en så liten grupp som fem kvinnor.

Efter informanternas bild av islam och lärobokens beskrivning framträder en bild i studien av att det finns personliga intressen som skulle göra det svårt att låta praktiserande muslimer

ensamma stå som författare till religionslärobokens islamkapitel. Otterbeck ställde frågan tidigare och jag skulle hålla med honom om att det inte skulle vara bättre om så var fallet. Kopplat till ämnesplanen i religionskunskap 1 blir urvalet av information och material så viktigt att det bör överlåtas till läroboksförfattare men att noga grunda innehållet i levande islam. Et bra exempel på det sker i *Relief* som vill ge en djupare förståelse genom muslimers egna ord och förklaringar i lärobokstexterna. Läroboken skrivs inte för att tillfredställa muslimer utan skall vara ett gott verktyg för att uppnå målen i ämnesplanen för elever. Detta skall dessutom göras på 20-30 sidor!

De slutsatser jag kommer fram till och som jag diskuterar är:

- Informanterna vill berätta det positiva i sin religion, förklara den dåliga bilden och föra en kamp för en nyanserad islam. Läroböckerna har inte med informanternas positiva bild av islam, även fast lärobokstexten överlag inte är negativ.
- Lärobokens innehåll om islam är bred och ytlig, vilket bland annat kan bero på en omfattande ämnesplan och ett begränsat sidantal. Konsekvens är att lärarens roll som fördjupare blir viktig. Lärarens profession stärks.
- Informanternas beskrivning är djup och smal. Det kan bland annat bero på begränsningar i intervjuens omfattning och efterfrågan av deras subjektiva uppfattning.
- Informanterna bidrar med betydelsefulla tillägg och egna erfarenheter av lärobokens innehåll, vilket fördjupar förståelsen av muslimsk praxis.
- Muslimska representanter skulle kunna komplettera undervisningen i skolan.
- *Relief* ger en mer omfattande förklaring om islam och ligger närmare informanternas beskrivningar än *en Mosaik* som inte har samma utförliga förklaring av levande islam. Det beror bland annat på *Reliefs* intervjuer men även perspektivet på nutida, levande islam.

6.3 Metodiskussion

Till skillnad mot Härenstam är mina informanter inga teologer utan unga kvinnor. Han använder muslimsk teologisk litteratur som analyslitteratur medan jag inte på samma sätt använder informanterna som analysverktyg eftersom de inte läst texterna. Det gör att läroböckerna och informanternas svar snarare ligger sida vid sida än att de analyserar varandra. Från början var intentionen att informanterna skulle uttala sig om läroböckernas

texter efter att kritiskt ha läst dem själv. Men när det inte blev så förändras studien och därmed även redovisningen och analysen.

Att intervjun var semistrukturerad kan ha gjort att en del information missades. Bland annat kunde informanterna ha pressats i frågan om kvinnoförtrycket. Samtidigt vet jag inte om det hade uppfattats som att gå över gränsen. På liknande sätt hade kategorin ”att leva som muslim” kunnat innehålla mer men den uttömmande beskrivningen om halalkött gjorde att det kändes naturligt att fortsätta. Intervjun försökte balansera mellan att ge informanterna stor frihet att berätta och beskriva sin muslimska tro utifrån deras associationer och ändå hålla en fokuserad intervju utifrån intervjuguidens ämnesplansbaserade kategorier.

Eftersom de inte läst läroböckernas texter får vi inte reda på vad som är skrivet utifrån specifika intressen gällande sunni eller shia. Att informanterna uppfattade skillnaden mellan sunni och shia som marginell kan ha berott på okunskap eller som läroböckerna bekräftade att skillnaderna verkligen var små. Språket kan mycket väl ha varit en orsak till att de inte hade läst läroboksutdragen som de fick skicka till sig.

Av informanterna var tre stycken mycket aktiva medan en fjärde mindre aktiv och den femte deltog mycket sparsamt. Det kan ha berott på språklig osäkerhet (intervjun gjordes på svenska) men även på den sociala konstellationen som vi hade. De relationer som fanns i rummet mellan kvinnorna kan ha varit hämmande för henne. Men hon var också den enda av dem som inte bar slöja. Den faktorn kan spela roll eftersom intervjun delvis handlade om muslimsk identitet och kvinnans slöja. Ytterligare en kommentar om det språkliga var att de hände att de förklarade för varandra på arabiska när inte alla uppfattade mina följdfrågor. Det är vad jag uppfattade det som. Kan kan även varit så att de rättade varandra genom att på arabiska komma överens om vad som var klokt att svara och att de gav svar som var mer korrekt än personligt. Även fast jag inte uppfattade det så bör det även nämnas och ett sätt att komma runt problemet skulle kunna vara att utföra intervjun med en tolk, då skulle all språkförbistrig förhoppningsvis elimineras.

Intervjun blev försenad i starten på grund av att alla inte var närvarande vid utsatt tid och därför hann vi inte med kategorin ”diskussionsfrågorna” utan prioriterade bildfrågan istället.

6.4 Konsekvenser för yrkesrollen

Informanternas inifrånperspektiv kan bidra till fördjupad kunskap om islam. Genom att låta muslimer förklara sig själva kan de också bidra med information som vi inte fått genom

läroböckerna. Läroplanens uppmaningar att främja förståelsen för andra människor och förmågan till inlevelse kan öka genom att erbjuda ett möte med levande människor. Det jag föreslår är att låta muslimer komma till tals också i skolan. Det kan ge en större trovärdighet om representanter får berätta om sig själva än om alltid läraren gör det. Lärarens uppgift är sedan att visa att det är en bild av många i islam.

Slutsatsen att läroboken är yttlig men bred i jämförelse med informanterna bidrar till att stärka lärarprofessionaliteten. Om läroboken tillsammans med läraren utgör grunden för god undervisning skulle ett spännande komplement vara att skoleleverna får levande möten med muslimer som berättar om sin tro och sitt liv. Det kräver kanske lite mer av läraren, men det är inte helt ovanligt att religionslärare bjuder in företrädare för olika religioner till skolan.

Meningen med läroboken och religionsundervisningen är inte bara att förklara islam som religion utan att ge redskap för att förstå och handskas med religions olika perspektiv. Lärobokens funktion är inte heller att förklara människor helt och fullt, inte heller är den en bok i religionshistoria. Den är skriven som ett verktyg för att ge eleven möjlighet att uppnå ämnesplanens mål, vilket genomsyras av läroplanens grundläggande värden.

6.5 Framtida forskning och uppföljning

Sedan jag började studien har andra muslimska grupper frågat efter att få bli intervjuade. Det rör sig alltså om grupper som har önskat att bli uppmärksammade. Det är mycket intressant och säger en del om intresset att få bli hörd tror jag. Efter intervjun var en av tankarna att det finns ett svagt intresse av att lyssnar och intresserar sig för vad en del muslimska representanterna själva säger. Det finns mycket att studera och utforska i Sverige angående islam. Den här studien vände sig till yngre kvinnor och det skulle vara intressant att göra motsvarande gruppintervju bland äldre. Eller att följa upp min gruppintervju med att dessutom ha enskilda intervjuer med informanterna.

Det skulle även vara intressant att göra en liknande studie bland kvinnor som argumenterar för olika tolkningar men som alla är allvarliga i sin tro. Islams mångfald har tagits upp men blev inte så tydlig inom gruppen i studien. Informanterna berättade att slöjan var ett tecken på att personen accepterat islam men det finns även troende muslimska kvinnor som av en annan förståelse av islam inte bär slöja. Hur skulle en intervju vara med förutsättningarna att ha grupper för båda ståndpunkterna? Det skulle kräva ett ännu djupare behov av att förklara och fördjupa förståelsen. Att samla olika muslimska riktningar som fick samtala och noga förklara

för intervjuledaren hur resonemanget förs och vilka argument och skäl som finns i ställningstagandet.

7 Referenser

- Almén E., Furenhed R., Hartman G. S. & Skogar B. (2004) *Livstolkning och värdegrund att undervisa i religion, livsfrågor och etik*. Linköping: Skapande Vetande.
- Eliade, M. (2008) *Heligt och profant. Om det religiösa väsen*. Göteborg: Diadolos.
- Gilhus, I. S. & Mikaelsson L. (2003) *Nya perspektiv på religion*. Stockholm: Natur och kultur.
- Halm, H. (1991) *Shiism*. Edinburgh: Edinburgh University press.
- Headland T. N., Pike K. L. & Harris M. (1990) *Emics and etics The Insider/Outsider Debate*. Newbury park, Calif: Sage.
- Hedin, C. (1994) *Islam i vardagen och världen*. Stockholm: Arena.
- Hedin, C. (2001) *Islam i samhället: muslimsk politik i retorik och praktik*. Stockholm: Arena.
- Hjärpe, J. (1983) *Politisk islam*. Malmö: Gleerups.
- Hjärpe, J. (1987) *Islams värld*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Hjärpe, J. (1992) *Islam lära och livsmönster*. Stockholm: Norstedts Förlag AB.
- Härenstam, K. (1993) *Skolboksislam: Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Larsson, G. (2003) *Muslimerna ett år efter 1 september 2001. Diskriminering, mediabilder och alternativa informationskanaler*. Trelleborg: Berlings Skogs
- Larsson, G. (2006) *Muslimerna kommer: tankar om islamofobi*. Göteborg: Makadam
- Otterbeck, J (2000) *Islam, muslimer och den svenska skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Otterbeck, J. (2004). Vad kan man egentligen förvänta sig?. *Didaktikens forum* Sida 56.-73
HLS Förlag
- Ouis, P. & Roald, A. S. (2003) *Muslim i Sverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Rothstein M. (Red.), Podemann Sørensen J. & Warburg M. (1999) *Humanistisk religionsforskning En introduktion till religionshistoria och religionsfilosofi*. Landskrona: Parajett
- Samuelsson, J. (1999) *Islam i Sverige Nutid och framtid*. Stockholm: Natur och kultur.

Stenberg, L. (1999) *Muslim i Sverige – Lära och liv*. Bilda Förlag.

Läromedel

Tidman, N. Å. & Wallin, K. (2012). *Relief – Livsvägar* (Andra uppl.). Lettland: Livonia Print.

Jansson, O. & Karlsson, L. (2009). *Religionskunskap 1 en mosaik* (Andra uppl.). Lettland: Livonia Print

Intervju

Intervju med fem unga muslimska kvinnor på en folkhögskola i Skåne den 12 oktober 2012.

Publikationer och rapporter

Skolinspektionen 2011. *Litteraturöversikt för Religionskunskap A/Religionskunskap 1 i gymnasiet. 2011*. Diarienummer 40-2010:5753.

<http://skolinspektionen.se/Document/Kvalitetsgranskning/rela/litteraturoversikt-relgy.pdf>

Skolinspektionen 2012:13. *Rapport 2012:3 Mer än vad du kan tro: Religionskunskap i gymnasiet*. Diarienummer 40-2011:1445.

<http://www.skolinspektionen.se/Document/Kvalitetsgranskning/rel/kvalgr-rela-slutrapport.pdf>

Skolverkets 2006: 284. Rapport 284: *Läromedlens roll i undervisningen: Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. Stockholm: Fritzes

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww.skolinspektionen.se/Document/Kvalitetsgranskning/rela/litteraturoversikt-relgy.pdf 2012-11-02

Skolverkets 2006: 285. *Rapport 285: I enlighet med skolans värdegrund?: En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. Stockholm: Fritzes

<http://skolverket.se/sb/d/150> 2012-11-02

Utbildningsdepartementet (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011 (Lgy11)*. Västerås: Edita.

Bilaga 1. En Mosaik: Innehållsöversikt

En Mosaik

Boken är uppdelad i tre stora avsnitt: 1. *Kultur och religion* 2. *Religion och livsåskådningar* 3. *Att vara människa*. Islam finner vi som religion nummer tre i andra avsnittet om religion och livsåskådningar. Den kommer efter judendom och kristendom. Kapitlets omfång är på 21 sidor och innehåller 22 bilder, symboler eller illustrationer. Boken har samma upplägg för de fem stora världsreligionerna och det innehåller sju stora rubriker.

Grundtankar

Vem är muslim?

Synen på Gud

Vem var Muhammed?

Att vara människa

Heliga texter - Koranen

Sunna – kompletterar Koranen

Inriktningar

Sunni

Shia

I vardagen

Sharia

Matregler

Fem pelare

I moskén

Årets högtider

Eid al-fitr och eid al-idha

Muslimska högtider (bild)

Livets skeden

Vid livets början

Att gifta sig

Vid livets slut

Mer om islam

Muslimska mönster och kalligrafi

Muslimsk kultur

Moskén

Böneriktningen

Diskussionsfrågor

Bilaga 2. Relief – Livsvägar: Innehållsöversikt

Relief Livsvägar

Boken spänner över 35 sidor och innehåller till skillnad mot En Mosaik tre stycken intervjuer. Intervjuerna uppges inte förklara religionen men det vill visa hur religionen och livsåskådningen kan fungera i en människas liv (Tidman & Wallin, 20012).

Boken har nio stora avsnitt där de första heter Varför religion?. De följande är de stora världsreligionerna i ordningen judendom, kristendom, islam, hinduism, sikhism, buddhism för att sedan följas av avsnitten Etik och Tema. Relief innehåller 23 stycken bilder, symboler och illustrationer.

Islam	Läran
Tankar om Gud	Muhammed och islams ursprung
Religionsgrundar	<i>Islam växer</i>
Viktiga texter	Helig skrift – Koranen
Symboler	<i>Innehåll i Koranen</i>
<i>Månskäran</i>	<i>Att tolka Koranen</i>
<i>Fatimas hand</i>	Fem pelare
Viktiga högtider	<i>Trosbekännelsen</i>
<i>Ramadan</i>	<i>Bönen</i>
<i>Offerfesten (Id-al- Adha)</i>	<i>Fastan</i>
<i>Fastebrytandets fest (Id- al –Fitr)</i>	<i>Den religiösa avgiften</i>
Mat och kläder	<i>Vallfärden till Mecka</i>
Viktig byggnad	Moskén
Viktig plats	Intervju Sogol
	Intervju Siham
	Intervju Mohammad
	Leva som muslim

Tideräkning

Årets högtider

Mat och dryck

Från födelse till död

Giftermål

Begravning

Könsroller

Jämställdhet i

Koranen

Islam i världen

Sunni och Shia

Guds lag och samhällets lag

Religion och politik

Brännpunkt Islam

Terror i religionens namn

Varför offra sitt liv?

Kritik mot terror i islams namn

Muhammedteckningarna

Olika islam

Diskutera

Uppgifter

Kolla

Tänk efter

Att ta reda på

Bilaga 3. Ämneskategorier – Till informanterna

- 1. Allah – gudsbilden.**
- 2. Identitet – vem är muslim?**
- 3. Att leva som muslim.**
- 4. Vi och dom**
- 5. Kvinnsyn**
- 6. Bilderna**
- 7. Diskussionsfrågorna**
- 8. Shia och sunni**
- 9. Annat**

Bilaga 4. Intervjuguide

Allah – gudsbilden.

Hur tycker ni gudsbilden och gudsbegreppet beskrivs i böckerna?

Identitet – vem är muslim?

Hur tycker ni böckerna tar upp frågan om vem som är muslim alltså hur det definieras att vara muslim?

Att leva som muslim.

Hur tycker ni böckerna beskriver hur det är att leva som muslim?

Vi och dom

Frågan om vi och dom. Att man ställer grupper mot varandra.

Tycker ni att det finns beskrivet i läroböckerna?

Kvinnosyn

Hur tycker ni att boken förmedlar bilden av kvinnan i islam?

Bilderna

Hur tycker ni att bilderna förmedlar islam? Ger det en riktig bild av islam och muslimer?

Diskussionsfrågorna

Är frågorna relevanta? Ger dom en rättvis bild av islam och muslimer?

Shia och sunni

Hur tycker ni att den specifika framställningen av Sunni vs. shia är?

Annat?

Finns det annat i böckerna som ni reagerar över hur islam beskrivs?

Bilaga 5. Utförlig redovisning av informanternas svar.

Allah – gudsbilden.

När 4 ska beskriva Allah så är det första som nämns att han är skaparen, han är skapande. Trots hans transcendens, gud är osynlig, känner man honom säger 4. Hon vill sedan göra en kort sammanfattning på en mening och säger då:

Det är han som skapat oss och vi känner honom och han finns överallt. Och han finns överallt. Åh, man känner hela tiden, alltid.

5 berättar att mskan har en instikt från födseln oavsett religion och när det är problem kan personen då säga: Gud hjälper mig. Man känner på så sätt gud. Men hon liksom de andra säger även att man inte kan se gud men det går att känna honom. Hon gör det t.ex. när hon läser koranen. Citat:

Gud också man känner, man kan inte se Gud men även om jag läser en bok eller läsa någonting om Gud, jag känner vad skriver, vad menar Gud t.ex. i koranen.

Vidare beskrev gud som varandes utan mor eller far, utan barn eller familj. Ingen har heller fött honom säger 4. Och när 2 skall förklara så kommer som det första att ingen kan se gud för han är inte mskan och gud finns i hjärnan och hjärtat säger 2 och pekar på huvudet och bröstet. Det här med att se gud återkommer och 5 säger att inte ens profeterna kan se gud. 3 och 4 håller med. 2 utropar "budskap". Att gud har ett budskap som en ängel (Djibril) förmedlar till Muhammed och sen till folket. Jag frågar om hierarkin i uppenbarelsen och 5 berättar om att Allah har ett budskap som en ängel förmedlar till profeten och i sin tur till människorna. Profeten kan förmedla det som inte vi kan veta och 4 berättar att det är så med skapelsen. Vi kan veta att "gud finns från början, från skapelsen" och att "profeterna har ett medvetenande om att det finns en skapare som skapat oss".

3 berättar om hon man kan tror på när det inte finns. Utifrån sammanhanget och eftersom hon berättade det i samband med att inte kunna se gud, förstod jag henne som att hon menade. Hur kan man tror på gud när han inte syns. Om man har ont i huvudet så kan man inte utgå ifrån det so syns, eftersom smärtan inte syns håller inte argumentet att det som inte syns finns inte. Dessutom berättar hon att det måste finnas en skapare när man ser sig ocmkring. Hon pekar på bordet och på pappret, att det är ologiskt och omöjligt att det skulle ha "funnit sig själv". Alltså att det måste ligga någon bakom. För inget komet naturligt eller plötsligt menar 4.

4 säger i slutet av ämnet att det är svårt att beskriva gud riktigt för: "Man känner mer än vad man talar".

Identitet – vem är muslim?

4 frågar om jag menar vem som är muslim eller vilka uppgifter en muslim har. Eller om de skall beskriv ordet islam säger 5. Ordet muslim kommer från islam som betyder fred. Och muslim är den som ”accepterar regler från Gud”. 3 håller med om och lägger till det vi pratade om tidigare:

Den som tror på Gud och accepterar honom att bara han ingen annan, han har ingen barn, eller han har ingen fadern. Han som har skapat oss och tror på profeterna. Och som 4 sa: de regler som Gud har gett.

”En muslim är den som lever i fred och med gudens lagar” säger 5 men tillägger att et nu är tvärtom genom att islam har fått så dåligt rykte genom terrorister och talibaner som till exempel förbjuder flickor att gå i skolor även fast Muhammed bad att alla både män och kvinnor skulle utbilda sig. Om man ser i islam djup i det innersta ser man att islam har respekt för alla återkommer också hos 5. Det finns många som kallar sig muslimer utan men inte är det säger 2 . Kriterier blir istället om man läser koranen och följer det som står där, för ”reglerna gäller för alla muslimer”. Ett avslutande citat som sades nästan uppgivande av 5 var följande:

...dom som har blivit dålig bild för islam nu för tiden har blivit mer och mer, värre och värre. Så tyvärr dom som är riktigt muslimer dom, när dom pratat ingen tror på dom. alltså nu för tiden. Jag menar för alla vet att islam bara bombar.

Detta verkade som en sorg och uppgivenhet hos informanterna att ingen tror på dem, alltså icke militant muslimer.

Att leva som muslim.

När de skall förklara hur det är att leva som muslim säger 3: ”Solklart griskött!” Men även annat kött som inte är slakat i guds namn är förbjudet. Det är *haram* (förbjudet) men inte bara för att Gud har sagt det utan även för att det inte är bra för kroppen. 4 säger att det som skadar kroppen är haram och de uttrycker att den stora mängd bakterier och askar som finns i griskött inte är bra för kroppen. Det kött som däremot är slaktat i guds namn (Bismillah – I guds namn) är rent. 4 hänvisar till skäktningen som gör att blodet rinner ur kroppen som gör att det blir rent.

Förövrigt säger 3 att leva som muslim innebär att leva medvetet och ha ett lugnt samvete, vilket är kopplat till att följa reglerna inom islam. De kände flera svenska konvertiter och menade att en del var goda muslimer trots att de levde i ett svenskt samhälle. För att som Muhammed gjorde gäller det att ”kunna förklara islam på ett lätt sätt” säger 5. hon avslutar

med att med att vara muslim handlar om ”att leva i fred med sig själv och med hela samhället”.

Vi och dom

Vi pratade om globala problem och mer interna inom islam. Det blev även mer inriktat mot politik och hur det såg i världen. Men ett av de stora bekymmer som kom upp det var sammanblandningen mellan politik och religion. 4 uttryckte det som en katastrof och jämförde det med sionister i Palestina. De är inte riktiga judar på liknande sätt som de som är terrorister, de som blandar politik och religion och motsättningarna mellan sunni/shia är de tre stora sorgeämnena inom islam tycket 5. Hon beskrev även att judiska, kristna och muslimska tron följer efter varandra utan att någon är bättre. De är beroende av varandra men eftersom det inte finns fler profeter efter Muhammed så är islam den sista. Hon nämnde även att reglerna inom islam inte fungerar eller skall appliceras på samma som inom politiken. En sorg som 5 kände vara att terrorister ger en dålig bild av islam och att det blir värre och värre. De kände inte ordet terrorist tidigare.

Kvinnosyn

Mycket av samtalet kretsade kring slöjan men 5 började med att berätta om att islam har en hög bild av kvinnan och att man vill skydda kvinnan. 3 gick vidare och beskrev hur viktig familjen var inom islam och att ha en bra familj. Det är heller inte så att bära slöja är det enda en kvinna ska göra utan hon har många andra uppgifter som att t.ex. be, samla människor och hon får träffa människor. Liksom männen har uppgifter har även kvinnan det menade 4. ”Att ha slöja är att man accepterar sin religion, sa 3 men tillade att den som bär slöja inte var bättre muslim är den som inte gjorde det men att bära slöja hjälpe en att leva medvetet. Att vara uppmärksam på hur man levde som muslim för att man blir en tydlig symbol för religionen. Jag frågade om de hade slöjan för deras egen skull och de flesta håll tydligt med och menade att det var så. 5 följde upp vad 3 sa att som muslimsk kvinna i väst syns det att jag är muslim genom slöjan. Och att det då blir viktigt för en att leva rätt för att inte ge en dålig bild av islam. Tyvärr finns det de som bär slöja men som är ett dåligt muslimskt föredöme sa 5. 4 som tidigare tog upp frågan om politik och religion sa att man kan följa traditionen, men att det kunde bli fel. Att bära slöja uppfattade jag henne då mena var, att det är ett påbud från religionen och inte från traditionen även om det finns där. Till sist menade 3 att slöjbärandet inte inskränker friheten. ” Man är hur mycket fri som helst, man kan hur mycket utbilda sig, man kan till och med resa till andra planeten. Det är inget hinder”. 4 höll med.

Bilderna

De hittade en bild där påve Benedikt skakar hand med en muslimsk kvinna. ”Kvinna som skakar hand med en man. Och det skall man inte göra”. Det kom från 3 och de tyckte det var konstigt men höll med om att det kunde vara ett problem i Sverige. En kvinnorna berättade att hon hade handske när hon gick till läkaren för att på så sätt komma runt problemet. Då kunde hon hälsa med handskakning. Men 5 menade att det kunde skapa ett nytt problem genom att de kunde sårta läkaren om de hade handske på sig och inte ville ta honom i hand eller att han funderade vad det var för fel. En av kvinnorna hade vid sin uppkörning tagit i hand för att hon inte ville sårta inspektören och för att hon (skrattandes) var rädd att han skulle underkänna henne om hon inte tog i hand och vid uppkörningen skulle förklara varför hon inte hälsade. Så hon gjorde ett undantag. Det hon upplevde som ännu jobbigare skulle vara att inspektören eller någon annan inte skulle respektera hennes tro.

Shia och sunni

Alla fem menade att det inte var så stor skillnad på shia och sunni. Det är små skillnader men att konsekvenserna har blivit stora, framför allt i Irak.

Och dom dödar varandra och dom är muslimer. Sunni och shia det är inte skillnad, har bara en Gud har bara en koran.

Detta sagt av 5 som är mycket berörd av det som hon berättar om sker i Irak. Att falska poliser skjuter dödar de som inte är av sin egen riktning bara utifrån vilket namn de har (Shia eller sunni namn). De menar även att de blivit värre, att motsättningarna har ökat. Tex. efter Saddams fall i Irak. 3 säger även att

Jag skulle bara tillägga att den skillnaden som 4 berättade tror det politiska. Och jag förstår. Dom stormakterna som är emot islam, dom vill på ett sätt att dela på dom två för om shia och sunni tillsammans då blir islam starkare och dom speciellt politikerna, dom stormakterna vi har i landet som invaderar landet och attackerar landet för att gör folket upptagen med deras för att dom kan utnyttja landet. Jag tror det är det.

Motsättningarna och skillnaderna har förstärkts av yttre krafter och 4 menar att sionister också har en skuld i att ha förstärka det. Återigen menade 5 och de höll med om att motsättningar och problem inom islam ger en dålig bild av islam och i det sammanhanget är det första citat av 5 hämtat. Ämnet är mycket aktuellt och de menar att detta är något som sker nu. Tidigare var till och med muslimer och kristna vänner (i Irak) berättar 5 men efter Saddam och när terroristerna kom blev det annorlunda och värre. I praktisk skillnad är trosbekännelsen där Shia har ett tillägg som lyder i stil med ”och jag vittnar att Ali är guds wali (förtrogne, helgon)”.